БИБЛИОТЕКА
им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 42 (12732) | 1985 чылдың февраль 19, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 3 көпеек.

Февраль 24—Советтерге соңгулдалар хүнү

КИЖИГЕ БОЛГАШ ООҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

Соңгукчуларның В. В. Кузнецов-биле ужуражылышкыны

Февраль он алдыда Москва областың Электросталь соңгулда округунуң соңгукчуларының РСФСР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидады — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов-биле ужуражылышкыны болган.

Чыылганнар СЭКП ТК-ның Политбюро составын эш К. У. Черненкону баштадыр хүндүлүг президиумга сорук кириишкинниг соңгаан.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи — «Электросталь» электрометаллургия заводунуң ажылчыны Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. И. Корягин В. В. Кузнецовтуң амыдыралчы оруунуң дугайын чугаалааш, соңгукчуларны коммунистер-биле партия кежигүнү эвестерниң бузулбас блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкынның чаңгыс үн-биле бээринче кыйгырган.

Оон соонда бүдүрүлгениң № 9 тудуг-монтаж каттыжылышкынының малярлар бригадири Г. М. Коротков, харылзааның хоорай белдириниң даргазы И. Е. Криворучко, бүдүрүлгениң «Электросталь-тяжмаш» каттыжылышкынының токарь-карусельщиги Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. М. Ярыгин, Москваның каң болгаш демир эзилдириглериниң институдунуң Электросталь филиалының студентизи Е. А. Иванова болгаш өскелер-даа сөс ап, чүве чугаалааннар. Партияның улустуң амыдырал-чурттаалгазын улам экижидерниче, бүгү-ниитиниң тайбыңын быжыглаарынче угланган иштики болгаш даштыкы политиказын совет кижилерниң чаңгыс үн-биле бүрүн деткип турарын ораторлар онзалап демдеглээн.

Чыылганнарның чылыы-биле уткааны В. В. Кузнецов чүве чугаалаан. Чаагай чаңчылдарны ёзугаар соңгуда кампаниязының хүннеринде бистиң кылган ажылывыстың түңнелдерин үндүрүп, чаа-чаа сорулгаларны салып, келир үеже көрүп турар болгай бис деп, ол чугаалаан. Эрткен чылдарның кол-ла түңнелдери чүл дээрге, СЭКП-ның XXVI съездизиниң, ТК-ның оон соонда болгулаан Пленумнарының угланыышкынын чайгылыш чокка эдербишаан, партия болгаш улус, бистиң Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күчү-шыдалын быжыглаарының, совет кижилерниң чаагай чоруун бедидериниң оруу-биле, тайбыңның болгаш бүгү-ниитиниң депшилгениниң оруу-биле бүзүрелдиг бар чорууру болур-дур. Партия чиңгинелиниң угланыышкынын чайгылыш чокка, бүзүрелдиг боттандырып чорудуп — улустуң чаагай чоруу дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып, оларның эрге-ажыктарын, угаан-бодалын болгаш күзел-соруун илередип турар.

Амгы соңгуда кампаниязы социалистиг улусчу эрге-чагырганың улам калбарып, хөгжүүрүнүң, күрүнениң болгаш нийтилелдиң ажыл-херектерин углап-баштаарынга хамаатыларны улам-на калбаа-биле хаара тударының байдалында эртип турарын депутатка кандидат демдеглээн. Бистиң чуртта улустуң эрге-чагыргазының кол бырназы улус депутаттарының Советтери боор турар.

Партия кажан-даа Советтерниң бүрүн эргелерин калбартырының, хоойлу-дүрүмнуң, эргелел-башкарылганың болгаш контрольдуң чаңгыс аай чоруунуң ленинчи принцивин оларның ажылынга чайгылыш чокка боттандырарының дугайында, партийжи болгаш совет органнарның хүлээлгелерин тодаргайы-биле ылгаарының дугайында, Советтерниң ССРЭ Конституциязында айтып, быжыглаан долу эргелери утка-шынарга болгаш оларның ажыл-чорудулгаларының стилинге-даа чайгылыш чокка боттанырының дугайында доктаамал сагыш салып турар.

В. В. Кузнецов түңнелинде бедик идегелди көргүскени дээш соңгукчуларга өөрүп четтиргенин илереткеш, партияның өндүр-улуг планнарын күүседир, совет улустуң чаагай чоруу дээш моон-даа соңгаар могаг-шылаг чокка ажылдаарын бүзүреткен.

БҮЗҮРЕЛГЕ ТӨЛЕПТИГ

Эрзин районда Ленин аттыг совхозтуң мурнакчы хойжулаарының бирээзи Назылмаа Доондайовна Өөвей мал ажылынга ажылдаа-ла ам он беш чыл чедип турар. Хүлээнген ажыл-херээнге кызымаккай хойжу бригаданың малчыннарының социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип, чыл бүрүде экн көргүзүглерни чедип ап келген. Ол он бирги беш чылдың бирги чылында төрүүр 100 хойга онаалтыр 110 хураганны, ооң дараазында чылдарда 102 болгаш 90 башты, а эрткен чылын 95 хураганны камгалап өстүргеш, дүк кыргыырының, улуг малдың баш санын камгалап алырының планнарын доктаамал күүседип келген. Дуржулгалыг малчын бо чылын база-ла мурнукузундан эвээш эвес көргүзүглерни чедип алырын хүлээнген.

Назылмаа Доондайовна бодунуң байлак дуржулгазын аныяк малчыннарга дамчыдып берип, оларның идепкейлиг лагдыныкчызы болуп чоруур.

Коммунист Н. Өөвей бодунуң дорт хүлээнген ажылынга кызымаккай болурундан аңгыда, хөй-нийти ажылдарынга база идепкейлиг киржип, бригадада херээженнер чөвүлелиниң даргазы болуп, хойжу эш-өөрүнүң аразынга хөй янзы ажылдарны кылып чорудуп турар.

Мурнакчы малчын Н. Өөвей «Күш-ажылга шылгарал дээш» деп медальдың база Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижииниң эдилекчизи. Ол ышкаш СЭКП Эрзин райкомунуң болгаш райкүүскомнуң, совхозтуң удуртулгазының хүндүлел, мактал бижиктери, өртектиг белектери-биле хөй удаа шаңнаткан.

Районнуң ажыл-ишчилери Назылмаа Доондайовна Өөвейге бедик бүзүрелди көргүзүп, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр депшиткен. Ол бедик бүзүрелди төлептиг шынзыдар дээш хоочун малчын улам күженишкинниг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Н. Д. Өөвей.
Х. МОНГУШТУҢ сөзү, фотозу.

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

ЧӨП АЖЫГЛААР

Одаар чүүл, электри энергиязы-биле улус ажыл-агыйын хандырар болгаш одалга-энергетиктиг курлавырларны камныг чарыгдаар талазы-биле СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалдарынга дүүштүр Барыын-Хемчик районнуң үлетпүр бүдүрүлгелери, совхозтары, организациялары чамдык ажылдарны кылган.

1984 чылда районнуң үлетпүр бүдүрүлгелери, тудуг, орук, садыг, транспорт организациялары электри энергиязы чарыгдаарын дыка эвээжеткен. Ак-Довурактың автотранспорт бүдүрүлгези чыл иштинде 308 муң киловатт-шакты, Кызыл-Мажалык «Сельхозтехника» каттыжылышкыны — 18,9 муң, тууйбу заводу—29,5 муң, хлеб заводу, районнуң хереглекчилер ниитилели, № 3 орук-тудуг эргелели тус-тузунда 175 муң киловатт-шак электри энергиязын камнап алган.

Районнуң совхозтары, оларның удуртукчулары одалга-энергетиктиг курлавырларны ажыглаарының ажыктыын бедидер дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң айтышкынын күүседир талазы-биле чогуур хемчеглерни албаан, оларны камнаарының чурумун сагывайн, нормадан ажыр чарыгдалдарны болдуруп турар.

1984 чылда районнуң дөрт совхозу шуптузу электри энергиязын, бензинни, дизель үзүн доктааткан нормазындан ажыр чарыгдаан. «Барлык» совхоз дизель кывар чүүлүн 7 тонназы, бензинни 34, хөмүр-дашты 448 тонназы лимиттен ажыр чарыгдаан. Совхоз бүрүзүнде инженер-электриктер бар-даа болза, одалга-энергетиктиг курлавырларының учёт-отчёду багай тургустунганы ынчалдадан илерээн. Оларны ажыглаарының нормазы совхоз бүдүрүлгезиниң адырлар аайы-биле ажылдап кылдынмаан болган.

Районда улус өөредилгезиниң, кадык камгалалының албан черлеринде одалга-энергетиктиг курлавырларны камналга чок чарыгдап келген. Ылаңгыя школаларда, эмнелге салбырында чарыгдал хөй. Районнуң улус өөредилге килдизи одалга-энергетиктиг курлавырларның бүгү хевирлеринге ажыр чарыгдалды болдурган. Чижээ, 105 муң киловатт-шак электри энергиязын, 309 тонна хөмүр-дашты, 10,7 тонна бензинни ажыр чарыгдаан.

Үстүнде курлавырларны камналгалыг болгаш чөп ажыглаар талазы-биле ажыл районнуң чүгле совхозтарында эвес, бүдүрүлге, албан черлеринде база багай тургустунган. 1984 чылда бүдүрүлге черлериниң чылыдарынга Ак-Довурак АТБ-зи, хлеб заводу дыка хөй гигаколорий чылыдыг энергиязын ажыр чарыгдаан. Бүдүрүлгеде, албан черлеринде, совхозтарда одаар чүүлдерни коңчуг багай камгалап, шыгжап турар, оларның складтары самдар, чадагай. «Дөң-Терезин», «Хемчик», «Шекпээр» совхозтарда бензин кудар черлер ажылдавастаан. Ынчангаш бензин кудуп алыр дээш автомашиналар район төвү кирип, ажык чок, хөй артык маңнаашкыннарны кылып турар.

Районнуң улусчу контроль комитеди, оон чер-черде бөлүктери болгаш постулары одалга-энергетиктиг курлавырларны улус ажыл-агыйынга камналгалыг болгаш чөп ажыглаар талазы-биле хыналданы ай санында чорудуп, четпестерни эдер дугайында хемчеглерни ап келген. Чүгле 1984 чылда улусчу контролёрлар 95 хыналданы, рейдини кылган. Бо чылын одалга-энергетиктиг курлавырларны камналгалыг болгаш чөп ажыглаар талазы-биле партия болгаш чазактың айтышкыннарын күүседир талазы-биле Барыын-Хемчик районнуң хайгыылчылары, хөй-нийти организациялары-биле кады улуг ажылды чорударын планнаан, ону күүседип эгелей берген.

М. ООРЖАК.

ЧЕДИИШКИННЕРНИ БЫЖЫГЛААР

Боттарының мурнунга салдынган планныг онаалдаларны боттандырар талазы-биле Чөөн-Хемчик районнуң «Хемчик» аңныыр-тывыш ажыл-агый чериниң коллективи эрткен чылын чедиишкинниг ажылдаан.

Коллектив продукция бүдүрериниң чыл планын 193 хуу кылдыр күүседип, пландан ажыр 313,2 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген. Продукция сайгарарын 166,7 хуу күүсеткен. Оон иштинде өлүк белеткелин 252,5 хуу боттандырган. Күрүнеге 74 149 диин, 35 бөрү, 114 киш, 86 ас кежин болгаш өске-даа өлүктү дужааган. Ажыл-агыйның штаттыг болгаш керээ чарган эки тура аңчылары дужааган өлүүнүң шынарын экижиткенин демдеглээр херек.

Коллективтиң орулга кирип ап турар база бир кол адыры ыяш белеткели болур. Боттары тудуг кылып турар ажыл-агыйларга болгаш тудуг организацияларынга тудуг ыяжын белеткеп бээри-биле чарган керээни боттандырар дээш тудуг бригадазы 3849 кубометр тудуг ыяжын белеткеп, чыл планын 128,3 хуу күүсеткен.

Ажылчыннар ортузунга күш-ажылды организастаарын экижидер, продукцияның шынарын бедидер, чиг эт болгаш материалдыг курлавырларны камнап алыр талазы-биле ажылды күштелдирген. Бригадалар болгаш тус-тус ажылчыннар аразынга социалистиг чарышты дээштиг организастаан. Чарыштың түңнелин ай, квартал санында үндүрүп, мурнакчыларга моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкинниң деткимчезин көргүзүп турар. Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээрлер-биле демиселди шыңгыыраткан болгаш ындыг кижилерниң саны кызырылган.

Коллективтиң чедиишкиннеринге боттарының улуг-хуузун киирип келген мурнакчылар бисте хөй. Аңчы Ю. Ховалыг 2061 рубльдиң өлүүн болгаш өске-даа хевирниң тывыжын дужааган. Ол ышкаш Л. Ондар, Э. Ондар, М. Түлүш, О. Ооржак болгаш өскелерниң-даа ажылы макталга төлептиг.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезиниң 40 чылын, стахановчу шимчээшкинниң 50 чылын төлептиг уткуур дээш калбарган социалистиг чарышка киржип, он бирги беш чылдың доозукчу чылының бүдүрүлге планын чедиишкинниг күүседир дээш бир демниг ажылдап турар бис.

А. ДОНГАК,
коллективте партия эге организациязының секретары.

Кыштаглаашкын—хүннүң айтырыы

ХҮЛЭЭЛГЕ—100-ТЕН 102-НИ

«Тээли» совхозтуң хоочун малчыны Салчак Бакчап эрткен чылын чүс башка онаалтыр 103 хураганны доруктуруп алган. Ол он бирги беш чылды болгаш доозукчу чылды чедиишкинниг доозар дээш шудургу ажылдап турар. Бо хүннерде төрээн 210 хойнуң хураганнары шупту менди.

— Амдызында мал семис олчаан. Ынчалза-даа одарны болгаш немелде чемни таарыштырып, сугну үргүлчү чыдып берип тур бис. Мал чемин четчир, чайын бодум белеткеп алган мен. Кажаа база кургаг болгаш чылыг. Ынчангаш кышты хүр ажарынга бүзүрелдиг мен—деп, ол чугаалап ор.

Дөрде азып каан «Социалистиг хүлээлгени» сонуургадым. Малчын беш чылдың доозукчу чылында төрүүр чүс хойга онаалтыр 102 хураганны доруктурарын, хойдан-на ийи килограмм дүктү кыргыырын болгаш 25 тонна мал чемин, он тонна өлекти белеткээрин хүлээнген болду.

Хана бажында «Үлегерлиг малчын» деп вымпел база азып каан тур. Аптара кырында хоода Москвага тырттырган чуруктар-даа бар. Аңаа малчын чээрби хире чылдар мурнунда база эрткен чылын чораан болду. Чуруктар чанында Тываның кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвлел конференциязының делегадының дептери бар.

— Эрткен күзүн ол конференцияга санал берип тургаш, беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседирин заазаан мен. Ол сөзүмге чедер мен—деп бүзүретти.

Салчак Бакчаптың хоюнуң хураганнары соңгулдалар хүнүнге чедир доосту бээр. Ынчангаш малчын «балдыр сыгар чай чок» ажылдап турар.

К. ЧООДУ.

МУРНАКЧЫ ЧОЛААЧЫ

Көк-оол Чаңгылакович Чечек Ховy-Аксы АТБ-зинде он үш чыл ажылдап турар. Баштай хүлээп алганы эрги машинаны ол он чыл башкарган. Сөөлгүзүн үш чылда септелге чок эдилээн. Мурнакчы чолаачы хүн нормазын доктаамал 120—130 хуу күүседип, социалистиг чарышка тиилекчи болуп келген.

Чолаачы — он бир уругнуң адазы. Оларның өөредилгези, сагылга-чуруму эки. К. Ч. Чечек хөй-нийти ажылынга база идепкейлиг киржип турар.

Доозукчу чылда чолаачы бедиткен хүлээлгени алган. Ол чыл планын эрте доозар, кывар-чаар чүүлдерни камнап алыр сорулгалыг.

Д. ОНДАР.

КАНДИДАТТАРГА ЧАГЫГЛАРЫН БЕРБИШААН

РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди болгаш чер-чер Советтериниң депутаттарынга кандидаттар-биле ужуражылышкыннар үргүлчүлевишаан. Күрүне эрге-чагыргазының дээди органнарынче төлээ кылдыр депшидип турарларга күш-ажылчы коллективтерниң кежигүннери чагыгларын берип, төлептиглер дээш боттарының бадылаашкынын бээрин бүзүредип турарлар.

Каа-Хем суурнуң «Мир» Культура бажыңынга Кызыл районнуң совхозтарының бүдүрүлгелериниң, организацияларының болгаш албан черлериниң төлээлекчилери чыглып келгеннер. РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга Кызыл № 940 соңгулда округундан кандидат, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Чимит-Доржу Байырович Ондар-биле соңгулда мурнунуң ужуражылышкын хуралын СЭКП райкомунуң бирги секретары В. С. Очур-оол ажыткан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненкону баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозун бүрүн составы-биле хуралдың хүндүлүг президиумга соңгаан.

Кандидат-биле ужуражылышкын хуралынга санал бергеннер — «Көк-Тей» совхозта бригадир П. Ф. Иванов, № 1317 КМК-ның начальниги Л. В. Новицкая, «Тиилелге» болгаш «Х Улуг хурал» совхозтарның директорлары В. О. Оюн, Ч. У. Монгуш болгаш өскелер-даа тус-тус коллективтерде эрткен чылдың түңнелдерин анализтевишаан, он бирги беш чылдың сөөлгү чылында салдынган сорулгаларга доктааганнар. Бистиң республиканы база районда «Тиилелге» совхозту СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнааны районнуң ишчилериниң күш-ажылчы кедүрлүүшкүнүнүң болдурган дээрзин олар демдеглээннер. Ол бедик шаңналга сорук кирген ажылчыннар, албан-хаакчылар күш-ажылчы темпизин бо чылын кудулатпазын бүзүредип, чагыгларын бергеннер.

Депутатка кандидат Ч-Д. Б. Ондар сөс алган. Бедик бүзүрелди көргүзүп турары дээш соңгукчуларга өөрүп четтиргенин ол илергейлээн, ону шынзыдары-биле бодундан хамааржыр бүгү-ле чүүлдерни кылырын бүзүреткен.

Районнуң бүгү күш-ажылчы коллективтери шиитпирлиг үеже кирип турар деп, Ч.-Д. Б. Ондар чугаалаан. Бо чылдагы күш-ажылдың түңнелиндев СЭКП-ның XXVII съездизин, улуг Тиилелгениң 40 чылын канчаар уткуурун хамааржыр. Ынчангаш, ол байырлалдарны төлептиг уткуурунга кижи бүрүзүнүң, коллектив бүрүзүнүң салышкыны улуг идиглиг болур.

• • •

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Владимир Ефимович Серяков-биле Барыын-Хемчик районнуң соңгукчуларының ужуражылышкыны Ак-Довуракка Культура ордузунга болган.

Эш К. У. Черненкону баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозун бүрүн составы-биле хуралдың хүндүлүг президиумунга соңгаан соонда, депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи, Барыын-Хемчик райкүүскомунуң даргазы С. И. Ильенков сөс алган. Ол В. Е. Серяковтуң амыдыралчы оруунуң дугайында чыылганнарга таныштыргаш, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бузулбас блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкынның чаңгыс кижи дег бээринче кыйгырган.

Хуралга санал бергеннер — Кызыл-Мажалыктың № 1 школазының директору М. О. Лопсаң-Серен, «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының эргелекчизи К. Б. Саая, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының үүр мектеп сорттаар комплекизиниң улуг мастери Т. П. Баранова болгаш өскелер-даа соңгулдаларга ук коллективтерниң соңгукчулары бүрүн киржир дээрзин бүзүретпишаан, чагыгларын бергеннер.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга Чадаана № 941 соңгулда округундан кандидат, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Е. Серяков соңгулдаларга уткуштур республиканың ишчилериниң бедик кедүрлүүшкүнүг ажылын демдеглээн. СЭКП-ның XXVII съездизин база улуг Тиилелгениң 40 чылын төлептиг уткуур дээш күженишкиннерни ам-даа мөөңнээри чугула дээрзин ол демдеглээн, Барыын-Хемчик районга хамааржыр чамдык чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларга доктааган.

Бедик бүзүрелди көргүзүп, депшидип турар соңгукчуларга өөрүп четтиргенин илергейлээш, В. Е. Серяков бодунга хамааржыр бүгү-ле чүүлдерни соңгукчуларның эрге-ажыктарын дээш бараалгадырын бүзүреткен.

• • •

Чөөн-Хемчикте Чадааның Чөөн талакы № 53 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң секретары Д. К. Ооржак-биле соңгукчуларының ужуражылышкыны Чадааның Культура бажыңынга болган.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи, Чадааның ыяш ажыл-агый чериниң чазаныкчызы В. Д. Монгуш, ук бүдүрүлгениң начальниги В. М. Шейбин, орук-септелге тудуг участогунуң механизатору Д. Д. Моңгуш, Сельхозтехника каттыжылышкынында слесарь К. Н. Кара-Монгуш болгаш өскелер-даа боттарының тус-тус коллективтеринде күш-ажылчы байдалдың дугайында чугаалавышаан, депутатка кандидатка чагыгларын бергеннер.

Д. К. Ооржак бедик бүзүрел дээш округтуң соңгукчуларынга өөрүп четтиргенин илергейлээн болгаш оларның чагыгларын күүседири-биле бодунуң билиин, күжүн бээрин чугаалаан.

• • •

«Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазының, «Найырал» салбырының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр Ээр-Хавак № 37 соңгулда округундан депшиткени, Бай-Тайга райкүүскомунуң даргазы В. Х. Сүге-Маадыр-биле ужурашканнар.

Ажыл-агыйжы байдалга эрткен хуралга соңгукчулар боттарының тус-тус коллективтеринде байдалды сайгарып, чаа-чаа сорулгаларны тодарадканнар.

МЕЛИОРАЦИЯ: айтырыглар болгаш сорулгалар

КЫШКЫ ӨӨРЕДИЛГЕ

Бистиң кол байлаавыс — чер. Оон байдалындан, дүжүт-күрүнден кодээ ажыл-агый экономиказының сайзыралы улуг хамаарылгалыг. Чер ажылдыгларны кол сорулгазы ажылдың курлавырларын билдилиг ажыглап, эвээш чарыгдалдарны үндүрүп, хөй продукцияны бүдүрери болур. Ону чедиишкинниг шиитпирлээринге кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң мурнакчы, чаа аргаларын ажыглаары эвээш эвес идиглиг бээр. Ынчангаш механизаторларның, суггатчыларның чер ажылының мурнакчы дуржулгазын шиңгээдип алыр талазы-биле өөредилгезин бүгү талалыг организастаары чугула.

Амгы үениң ол чугула сорулгаларының бирээзи—ажыл-агый бүрүзүнге чер ажылының чаа зона системазын шиңгээдип алыры. Ажылдың мурнакчы арга-дуржулгазын амыдыралга дүрген боттандырар дизе, хову ажылдакчыларын бо айтырыглар талазы-биле өөредири чугула. Кайда-ла ажылдакчыларның өөредилгезинче чогуур кичээнгей салып турар болдур, ында күш-ажылчы көргүзүглер бедик дээрзин амыдыралдан көрүп болур. «Тиилелге», «Кызыл тараачын», «Революцияның чалбыыжы» совхозтарда болгаш Кодээ ажыл-агый дуржулга станциязында кышкы өөредилгени багай эвес организастап турар. Ол ажыл-агыйларда кичээлдер эрттирер өрээлдерни тускайлап, тускай эртемниглерден болгаш бедик дуржулгалыг ажылчыннардан кичээлдер удуртукчуларын томуйлаан. Техниктиг чөвүлелдерниң хуралдарынга өөредилге программазын көрүп, бадылап турар. Өөредилге ноябрь, декабрь айларда эгелээш апрельдиң төнчүзүнде азы майда доостур.

Бо чугула айтырыгны чугулалап көрбес, ындаар чогуур кичээнгей салбайн чоруур ажыл-агый удуртукчулары база бар. «Енисей», «Шивилиг», «Хөндергей», «Дөң-Терезин», «Шекпээр», «Тээли» болгаш өске-даа совхозтарга өөредилге чылдың-на эчизинге четпейн, ара соксап турар. Өөредилге удуртукчулары кичээлдерге белеткел чок кээр, оон уламындаан кичээлдер солун эвес эртер, харын-даа болбайн баар таварылгалар эвээш эвес. Ынчангаш дыңнакчыларның өөредилгеге сонуургалы чидип, ара кааптарындан оон түңнелдери үндүртүнмейн баргылаар. Ажылчыннарның кышкы өөредилгезин ажыл-агыйларның удуртукчулары боттарының дорт кичээнгейинге алыр ужурлуг.

Өөредилге үезинде тускайлаттынган бот-орулга-чарылгалыг звеноларның, бригадаларның кежигүннериниң адыр талазы-биле өөредилгезин экижидери коңчуг чугула. Ону үе шыңгыызы-биле негеп келген. Республикада картофель болгаш ногаа өстүрер тускайлаттынган ажыл-агыйларның көргүзүглери дыка куду боор турар. Чижээлээрге, картофель өстүрер «Хөндергей», «Дөң-Терезин», «Октябрь 30 чылы», Тока аттыг болгаш «Улуг-Хая» совхозтар суггаттыг черлерден безин бир гектардан ортумаа-биле чүгле 16-дан 48 центнер чедир картофель дүжүдүн ажаап ап турар. Ооң чылдагааны — картофель өстүрер тускай звеноларның, бригадаларының кежигүннериниң тускай өөредилгезин чорутпаазындан картофель өстүрериниң технологиязы шын эвес ажыглаттынып, суггарылганың чуруму сагыттынмайн турарында. Дүжүт ажаап алышкынының үезин, технологиязын сагывайн турарындан база чидириглер хөй. Ногаа болгаш мал чеминиң өстүрүлгезинде база-ла ол четпестер бар.

Ол четпестерни каптаптаары-биле картофель, ногаа өстүрер звеноларның чечгелээшкинин кыжын-на чорудуп, ол культураларны өстүрериниң технологиязының мурнакчы арга-дуржулгазын шиңгээдип алыр талазы-биле өөредилгени организастаар турар ужурлуг. Дыңнакчыларга бот-орулга-чарылгалыг кереэниң ужур-дузазын айтып, мурнакчы дуржулганы шиңгээдип алыр талазы-биле оларның сонуургалын бедидери чугула.

Чер ажылының зона системазының амыдыралга боттандырылгазы кодээниң ишчилериниң кышкы өөредилгезин организастааныкдан улуг хамаарылгалыг дээрзин кажан-даа утпаза чогуур.

СЭКП Тыва обкомунуң бешки пленуму мелиорацияны кодээ ажыл-агыйны көдүрериниң шиитпирлиг фактору кылдыр көрген. Ынчангаш мелиорация ажылынче кичээнгейни улгаттырары чугула. Мында кол рольду бедик мергежилдиг кадрлар ойнаар болганда, оларның өөредилгезин чер болганга организастаар херек. Ажыл-агый удуртукчуларының болгаш тускай эртемниглерниң бо хүннерде бир ажылы ол — механизаторларның, мелиораторларның болгаш суггатчыларының өөредилгезин организастаары.

М. ХАЗБУЛАТОВ,
Кодээ ажыл-агыйның дуржулга-мелиоративтиг станциязының эртем ажылдакчызы.

АРГА-ДУРЖУЛГАНЫ ХОЙ АЖЫЛЫНГА НЕПТЕРЕДИРИ

Шээр малдың баш санын өстүрери, ооң продуктулуун бедидери эртемге болгаш практикага үндезилеттинген депшилгелиг, тодаргай организастаан технологиядан кол хамааржыр. Адырны башкарарының технологиязын шын организастаан тудум-на, шээр малдың баш санының өзүлдези болгаш ооң продуктулуу бедик болур. Хой болгаш өшкүнүң баш саны республикада сөөлгү чылдарда өзер туржук, харын кудулап турар. Чижээ, 1984 чылдың январь 1-де турганынга деңнээрге, 1985 чылдың январь 1-де бистиң республикада хой, өшкүнүң баш саны 4,1 хуу кызырылган. Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Каа-Хем районнардан аңгыда, бүгү районнар шээр малдың баш санын кудулаткан. Шээр малдың баш санын өстүрерин болгаш бо чугула адырны башкарарының технологиязын үндезинин-биле экижидерин канчап чедип алырын Тыва АССР-ниң Көдээ ажылагый министриниң бирги оралакчызы Борбак-оол Бидчирович БАЛЧИР бо чүүлде тайылбырлап турар.

Хураганнарны болгаш анайларны менди доруктурарының мурнакчы аргалары республиканың совхозтарында хөй. Ынчалзажок мурнакчы хойжуларның дуржулгазын бүдүрүлгеге калбаа-биле нептеретпейн, харын-даа чамдык районнарның, совхозтарның удуртукчулары, специалистери мурнакчы дуржулганы, депшилгелиг технологияны херекке албайн турар. Хой ажылын чорударының депшилгелиг аргаларын шиңгээдип ажыглаарының айтырыгларын чүгле чугаалажырыбиле кызыгаарлаттынып, шээр мал ажылында бо чугула сорулганы амыдыралга боттандырары амга чедир шиитпирлеттинмейн турар.

Шээр малдың баш санын хоратпайн, чаш хураганнарны менди доруктуруп, чыл бүрүде бедик көргүзүглерни чедип ап турар Эрзин районда «Мөрен» совхозтуң хойжулары Орус Намдал, Марсуу Үчурал, «Чаа орук» совхозтуң № 4 хойжу бригадазы (бригадир Байыр-оол Севилбаа) чайгы, күскү үелерде одарларны хөй удаа солуп, хойларның немелде деңзэлин, семиртилгезин чедип алыр талазы-биле хөй чылдарның ажыктыг дуржулгазын чедип алганнар. Ол малчыннар чаа төрүттүнген чаш хураганнарны баштайгы үеде хой кажаазының иштинге хойлар чылыы-биле доруктургаш, а кажан хураганнар 20 хонук назылыг апаарга, чаш хураган кажааларынче шилчидип турар. Чаш малды хураган кажаазынче шилчидер мурнунда 2—3 хонукта аңаа улуг хойларны кажаалап, чылыктырып алыр. Немелде чылыдылга болгаш чарыгдал чокка шак ынчаар белеткээн кажааларның агаарының байдалы өй-тавында болгаш хураганнарга таарымчалыг болуп турар.

Хой болгаш хураганнар кажааларын даштындан база иштинден сыскып, хывамчалыг чылыглаары чугула. Шак ынчаар чылыглаан хой, хураган кажааларның ишти хыраалавас, кандыг-даа соокка удур быжыг камгалал болур. Орус Намдал хой кажаазының иштики талазындан ийиги хананы дерип, ынаар 20 сантиметр кылын кылдыр кургаг өдекти уруп, ыяк кылдыр чылыглап алган. Оон ыңай, кажааның мурнуу талазында серини база немей туткан. Улуг соок дүшкүже чедир хойларын мурнакчы малчын ол муңгаш сериге тургузуп турар. Кажаа эжиинде ындыг сери бистиң республиканың агаар-бойдус байдалдарынга чугула ужурдузалыг. Чижээ, одардан хойлар кырында харлыг, хыраалыг келгеш, чылыг сериге кирген сөөлүнде сиигилерин чаңчылдыг. А хойлар экелген харын сери иштинге силгиленип кааптарга, дүне кажаа ишти колдуунда шыгывайн, кургаг хевээр артар.

Улуг соок дүшкүже чедир хойларны сери иштинге тургузары—оларның дүгүнүң узаашкынынга, хирленмезинге, шынарын камгалаарынга идиглиг болур. Ынчаарга эжиинде серилиг кажааларның, чаш хураганнарны одалга чок кажааларга доруктурарының ажыктыын Эрзинниң агроүлетпүр каттыжыышкынының удуртулгазы (Н. Бегзи), специалистери болгаш совхозтарның директорлары биле тура, хой ажылында бо чугула, депшилгелиг арганы шиңгээдип нептередиринче угланган практиктиг хемчеглерни албаан. Ол районнуң хойжуларының хөй кыштагларында хураганнар кажааларын суугу-биле, харын-даа изиг суг-биле чылыдып турар. Ынчалзажок бо арга чаш хураганнарны менди доруктуруп өстүреринге чогуур түңнелди бербейн келген. Ындыг чылыдылга-биле өстүрген хураганнар кошкак болуп, тыныш органнарының аарыгларынга таваржып турар.

Шээр малдың чаш төлүн менди доруктурарының депшилгелиг, амыдыралга бадыткаттынган аргаларын нептеретпейн турарының фактыларын Тес-Хем районнуң совхозтарында байдалдан база көргүзүп болур. Чижээ, «О. Шынаа» совхозтуң хойжулары чаш хураганнары одалга-биле чылытпаан кажааларга өстүрүп турар. Ооң түңнелинде 1984 чылда 100 баш төрүүр хойга онааштыр 86 хураганнарны, беш чылдың дөрт чылдарының дургузунда ортумаа-биле 88 хураганнарны доруктуруп алган. Чаш хураганнарны ынчаар хүлээп алырының, доруктурарының ажыктыын амыдырал бадыткаан. Ындыг турбуже, Тес-Хем районнуң агроүлетпүр каттыжыышкыны (Ш. Серээдар), «Кызыгаар», «Чодураа», «Тес-Хем» совхозтарның специалистери болгаш удуртукчулары «О. Шынаа» совхозтуң хойжуларының ол аргазын херекке албайн, эрги технологиядан халбактанып, хураганнарны одалга-биле немей чылыткан кажааларга өстүрерин уламчылап турар. 1984 чылдың түңнелдерин ёзугаар алырга, «Чодураа» совхоз 100 баш хойга онааштыр чүгле 37, «Тес-Хем»—57, «Кызыгаар»—58 хураганнарны алганы таварылга эвес деп түңнелди кылыры частырыг болбас.

Немелде одалга-биле чылытпаан кажааларга чаш хураганнарны өстүрериниң технологиязын чогаадыкчы, бодамчалыг болгаш ажыл-ишчи ёзубиле шиңгээдип нептередирин чаш малды менди доруктурарының база шээр малдың баш санын өстүрериниң ажыктыг аргаларының бирээзи деп санаары эргежок чугула. Ынчаарга нарын дүктүг хойларның хураганнарын менди доруктурар аргазын канчаар организастаарыл? Мындыг айтырыгга чогуур харыыны нарын дүктүг хойларны хөй чылдарда кадарып, хураганнарын менди доруктуруп, бедик көргүзүглерни чедип ап келген «Революцияның чалбыыжы» совхозта Иван Сафоновтуң, «Мурнакчы» совхозта Чагыр Чаштың, «Шамбалыг» совхозта Моңгуш Семис-оолдуң мурнакчы дуржулгазы, депшилгелиг технологиязы берип турар. Оларның кайызы-даа чаш хураганнарны одалга чок кажааларда өстүрүп турар.

Бо арганы шиңгээдип ажыглаарынга чүү негеттинип турарыл? Кыштаглардан чазагларже көжүп чоруптарда, хой кажааларының ханаларын иштики талазындан кандыг-даа материал-биле ийиги хананы 20—25 сантиметр хос кылдыр туткаш, ынаар кургаг өдекти тырып урар.

Хой, хураган кажааларын чылыглаар чугула ажылды Кызыл, Каа-Хем, Таңды, Бии-Хем районнарның хөй ажылагыйларында чыл бүрүде шынар чок чорудуп, оларны суугулар азы электри-биле чылыдарынга идегеп турар. Шак ынчаар чылыткан кажааларга изиг, соок агаар каккылашкан түңнелинде хыраалаар, доштаалыр, а мал кажаалары дүне чылый бергенде, аңаа кедергей өл-шык тыптыр. Ындыг байдал малга дыка хоралыг. Чижээ, немелде чылыдылгалыг кажааларга хураганнар сериин ханаже чыпшыр турарын оралдажыр, ооң түңнелинде донар, өл-шыкка алзыр, ооң уламындан аарыыр, өтпектээр, хорамчага таваржыр. Чамдык совхозтарның удуртукчулары, специалистери кыштагларга барганда, чаш малдың хорамчазының чылдагааннарын илередиринче, чайладырынче угланган тодаргай хемчеглерни албайн турар.

Республиканың Көдээ ажылагый министерствозу эрткен чылдарның частырыгларын өөренип көрбүшаан, хой болгаш хураган кажааларын тударының төлевилелин эде тургускан. Ол тудугларның эрги төлевилелдеринде кол четпестер: кажаалар эмин эртир бедик—3,5 метр, оларның эжииниң болгаш дөрүнүң бедии бир демей, ол чорук кажаалар эжиинге муңгаш серилерни немей тударынга таарымча чок. Кажааларның бедиин колдуунда 2,5 метр кылдыр тудары чаа төлевилелде көрдүнген. Ол кажааларга соңгалар саны 3 азы 4 болур. Соңгаларның бирээзиниң-не бедии 1,2 метр, калбаа—0,5 метр. Кажааның бедии соңгу талазындан 1,2 метр, мурнуу талазындан—2,0 метр болур. Кажаа эжиинде сериниң калбаа 9 метр. Хураган кажаазының бедии 2 м, узун дурту 9, дооразы—6 метр болур. А ханазын—1,5 метрден бедитпес. Хураганнарны 20 хонук дургузунда улуг хой кажаазынга доруктурарын, а ооң сөөлүнде хураган кажаазынче шилчидерин чаа төлевилелдерде сүмелеп турар. Хураганнарны ынчаар хүлээп алырының болгаш өстүрериниң чаа технологиязы чаш малды өй-тавында агаарга, иелериниң чылыынга быжыг кылдыр доруктурар арганы берип турар. Кажааларның иштинге ийиги хананы кол ханадан 20—25 сантиметр хос кылдыр тудары, аңаа кургаг өдекти урары чаа төлевилелде көрдүнген. Ол чорук мал ажылынга тууйбуну хөй ажыглаарын кызырарынга база идиглиг болур.

Эрткен чылдарның дуржулгазындан алгаш көөрге, хой кажааларын тударының төлевилелдерин чугаалажып көөрүнге, туттунган кажааларны хүлээп алырынга мал ажылының специалистери херек кырында киришпейн, а хүлээп алышкын актыларынга чүгле совхозтар директорлары ат салыры-биле кызыгаарлаттынар турган. Совхозтарның, РАҮК-терниң удуртукчулары болгаш специалистери туттунуп турар кажааларның шынарынга контрольду күштелдирери, кышкы үениң байдалдарында шээр малды азыраарының, ооң чаш төлүн менди доруктурарының технологиязын үндезинин-биле экижидеринче угланган тодаргай хемчеглерни алыры негеттинип турар.

Аныяк коммунист Таисья Андреевна Доктугу Мөңгүн-Тайга районнуң харылзаа бөлдиринде радиооператор болуп ажылдап турар. Дуржулгалыг ажылчын планын доктаамал ажыр күүседип келген.

ЧУРУКТА: Таисья Андреевна Доктугу ажыл үезинде.

В. ТАНОВТУҢ фотозу.

АЖЫЛ-ХЕРЕКТЕРИВИС

Агитаторга сөс

Агитаторнуң ажылы харыысалгалыг. Ол партияның иштики, даштыкы политиказын чонга тайылбырлаар, совет кижини социалистиг Төрээн чуртунга бердинген турар кылдыр кижизидер, ажыл-ишчилерни коллективиниң мурнунда тургустунган сорулгаларны чединшкинниг күүседиринче мобилизастаар сорулгалыг.

«Чиңгирлээ» № 3 агитквартала агитаторлап турар мен. Бодум башкы кижи болганымда, кварталдың чурттакчыларының менден негелдези улуг деп чүвени билир мен. Ай санында политиктиг кичээлди агитквартирага чыглып алгаш эрттирип, ооң-биле чергелештир ам болур соңгулдаларга уткуштур агитас-массалыг ажылдарны план ёзугаар чорудуп, агитквартиравыстың дериилдезин чаартып алдывыс. Январь эгезинде агиткварталдың чурттакчыларының ниити хуралын эрттиргеш, аңаа эрткен чылды түңнеп, он бирги беш чылдың доозукчу чылында, улуг Тиилелгениң 40 чылынга алдар болдурган социалистиг хүлээлгени хүлээп алдывыс.

«Соңгукчунуң булуңун» белеткээш азып алдывыс. Соңгулда системазының талазы-биле билинмес айтырыг бар болза, соңгукчулар ол булуңдан номчуп, билип аарынга эптиг.

Бо хүннерде соңгулда кампаниязының база бир чугула үе-чадазы— депутаттарга кандидаттарның соңгукчулар-биле ужуражылгалары эртип турар. Октябрьскаяның № 5, 6 соңгулда округтарынга ужуражылга хуралдарынга идепкейлиг кириштивис.

«Чалыы Тывам юбилейи», «Аваларны алдын хүн дээр» деп кежээлер, «Мөзү-шынар кижизидилгези», «Ниити билиг болгаш профессионал школаларның хөгжүлдезинде чаа үе-чада» деп темалыг беседаларны кварталдың чурттакчылары сонуургаан.

Кварталывыс чурттакчылары кандыг-даа ажыл кылыр дээнде, чаңгыс кижи дег, демниг, найыралдыг. Кандыг-бир өг-бүлеге демдеглексенчиг, байырланчыг болуушкун болган болза, ону ыяап-ла кады демдеглеп, катчып тургаш белеткеп, садып тып алган суйбелээвис сөңнеп, эки сөстү сөглээри чаңчыл апарган. Мындыг эки мөзүнүң ёзулал минуталарын кады эрттирип келгенивис түңнелинде, өг-бүлелер аразында найырал быжыгар, артыктажыр чүве чок боор чорду. Кижизидилге ажылында чедип алган чединшкинивис бир хевири бо. Кварталывыста арага-дарыже суңгугар, ниитиниң корум-чурумун хажыдар чоруктар чок.

Январь 24-те суурувуска (Хөндергей) бир-ле дугаар ажык политкичээлди бистиң квартал эрттирди. Тема: «СЭКП-ниң тайбыңга ынак даштыкы политиказы, Тайбыңның Совет фондузунга салыышкын». Кичээливиске совхозта партком секретары П. Х. Куулар болгаш агитатор башкылар олуржуп, кичээлдиң сайгарылгазын кылды. Ындыг ажык кичээлдерни эрттирерге, ооң ажык-дузазы улуг-дур деп чүвени баштайгы кичээлден көрдүвүс. Бистиң эгелээшкинивисти суурда агитквартылдар деткээн болгаш боттарынга база аңгы-аңгы темаларга ажык кичээл эрттирерин планнагылаан.

Бо хүннерде кичээнгейниң төвүнде турар кол айтырыг — соңгулдаларга ыяк белеткенгеш, ону организастыг эрттирери, соңгулда мурнунуң масса-политиктиг ажылдарын план ёзугаар эрттирери.

Бүгү совет улус-биле бир демей, СЭКП-ниң XXVII съездизинге белеткелдиң чылында чедип алган чединшкиннерге доктаавайн, улам чуткуулдуг ажылдааш, улуг Тиилелгениң 40 чыл оюн, аныяктарның болгаш студентилерниң XII Бүгү-делегей фестивалын күш-ажылчы ажыл-херектер-биле уткуур дээш күжениишкинниг ажылдаар сорулгалыг бис.

К. САТ,
агитатор.
Чөөн-Хемчик район.

ТУДУГЖУ БРИГАДА:
хандырылга болгаш харыысалга

Көдээ тудугларда

Улуг-Хем районнуң девискээринде көдээ тудугларны «Тыва көдээ тудуг» трестиниң № 586 КМК-зының чеди бригадазы тудуп турар. Эрткен чылгы тудуг программазын КМК коллективи чединшкинниг боттандырган. Керээлиг ажылдар планы 100 хуу, боттарының күжү-биле кылыр ажылдар 102,6 хуу күүсеттинген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 105,2 хуу, ону планга немей өстүрер сорулга чедип алдынган.

Кол көргүзүг болур бараанныг тудуг продукциязының планының чартыы күүсеттинген. Чамдык объектилерни хуусаазында ажыглалга кирбээн. Өскелериниң шынары чогуур негелдеге дүүшпейн турар.

Тудуг ажылын организастаарын экижидеринче, материалдар-биле үзүктелиишкин чок хандырарынче, кадрларның билиг-мергежилин бедидеринче кичээнгейни кошкатканының уржуундан бригада бүрүзү долу күш-биле ажылдап шыдаваан. Тудуг объектилеринде туруушкуннар үргүлчүлевишаан. Прогулдарның саны эвээжевейн турар.

Ак-Туруг суурда ажылдап турар Тожу-оол Монгушевич Сандыйның бригадазы-биле таныжып көрээлиңер. Ийи аал чурттаар ыяш бажың чанынга чеде бердивис. Объектиниң адын, ооң тудукчузун, ажыглалга кирер хуусаазын бижээн адрес-даа көзүлбеди. Чоокта көстүр кижи-даа чок. Бажың чанында сарайда ийи-үш кижи олурар болду. Ында хүлээлгелерин-даа, план күүселдезин-даа аспаан. Кым канчаар ажылдап турарын билип алыры берге. Көргүзүг самбыразы бар бе дээривиске, тудугжулар шуут элдепсинер болдулар. Эрткен чылды түңнеп, бо чылгы сорулгаларны бригадалар хуралдарынга чугаалашпаан. Тудугжу коллектив кайы бригада-биле чаржып турарын безин билбес.

«Тудугжунуң алдары — ажылында» деп рубриканың адаа-биле бистиң солунга элээн хөй бригадирлерниң чүүлү парлаттынган. Олар ажылды шапкынчыдарынга бригаданың үлүү эвээш эвес дээрзин демдеглеп, боттарының арга-дуржулгазының дугайын номчукчуларга таныштырып турар. Кайы бригадада ажылды организастаарын экижиткенил, ол чединшкинниг ажылдап турар. Кым ажыл дээш кызыыккай туржуп турарыл, оон удурткан коллективинде хандырылга-даа экижир, сагылга-чурум-даа быжыгар. Мурнакчы бригадаларның дуржулгазын өөренип көөрү үстүнде адааныывыс бригадага артык эвес болгу дег.

Т. М. Сандыйның бригадазында тос кижи бар деп турар. Бис барганывыста оларның чартындан безин эвээш кижи «ажылдаан» аттыг болуп, объект кадарып олурган. Чогум чүү материал чок болурга ажыл чок артканыл деп ханылай бээрге херек дептери база чок болду. Автокран чок деп турар. Ол ыяш бажыңга огулуг-ла херегленттинмес. Ыяш чок бе дээрге бажың даштында узун малзалар оваалаңы берген чыдар. Ажык дээр адаанда үш кезек черде үжен шоодай хире цемент төп каан. Бо бүгүнүң кадагалалы чок дээрзин олардан билип алдывыс.

Хоюдугга херек суг сөөртүр водовоз негеттинип турарын бригадир демдегледи. Шлакбетон бажың ханазы салырда, ээлдириг чокта бүттүнмес. А ыяш бажыңга ол ажыглаттынмас болгу дег.

Бо бригадага Арыг-Үзүүнге ажылдап турган бригаданы кадыпкан. Ынчангаш тудугжулар ийи суур аразында көжүп чоруп турар. КМК-дан алдан хире километр черде турар болгаш хандырылгада үзүктелиишкиннер черле бар. Ыңай-бээр көжеринге машина-трактор негеттинер, объектилерниң аразы ырак болгаш оларның шуптузун механизмнер-биле долузу-биле хандырары берге болуп турар.

Эрткен чылын олар «Күш-ажылдың хостуу» совхозка 250 баш кирер инек кажаазын, Арыг-Үзүү, Ак-Туруг суурларга ийи аал чурттаар ийи, Чодураага бир бажыңны дужааганнар. Бо чылын беш чуртталга бажыңнарын ажыглалга кирери көрдүнген.

Бригаданың ажылын организастаарындан аңгыда, сантехниктерниң, шеверлекчилерниң ажылын таарыштыр тургузары, оларның харылзаазын быжыглаары чугула дээрзин айтыр апаар. Сантехниктер келбээнинден бир бажың база аназ турупкан. Шак ындыг чылдагааннар-биле эрткен чылын ийи-даа ара кагдынган бажыңнар тудуунга бригаданы тутткан. Ажылды төндүр кылдырбайн чыда, КМК удуртукчулары бригадаларны ыңай-бээр бодамча чок октап турары-биле тудугжулар таарзынмайн турар. Ынчангаш хол салдынчак байдал тыптып-даа турар чадавас.

Чогум кадрлар четчелели багай эвес. Ниитизи-биле КМК-ның тудугжуларының ортумак разряды 3,2 чедип турар. Т. М. Сандыйның бригадазында он чыл ажыр ажылдаан дуржулгалыг тудугжулар бар. 16 чыл стажтыг Май-оол Ондар, Май-оол Шойдак дөрткү разрядты шиңгээдип алганнар. Олар дашчының, бызаңчы-бетонщиктиң, чазаныкчының ажылын хала чокка кылып шыдаарлар. Үш-дөрт холушкак мергежилдиг тудугжулар чамдыкта шеверлек ажылдарын безин кылчыптар. Байлак дуржулгалыг кижилерни ажылга таарыштыр тургузарын өөренип көөрү чогумчалыг.

Тудугну үезинде ажыглалга кирер, объектилерниң шынарын экижидер сорулга-биле бригадалар аразынга, бригада иштинге социалистиг чарышты болгаш мергежил аайы-биле конкурстарны организастаарын чедип алыр болза эки. Чарыштың көскүзүн, түңнелдерниң деңнелдиин чедип албаан шаанда, ооң кижизидикчи болгаш организакчы ролю көзүлбес. Чарышка эреңгей киришкениндер Т. М. Сандыйның бригадазы чыл планын 87 хуу күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн коллектив чүгле 90 хуу чедирген. Ай, квартал санында чарышты түңнеп, тиилекчилерни болгаш хожудап турарларны илередип, чогуур хемчээни эгезинден ап турган болза, түңнел өске турар ийик.

Ол чүве мындыг, бо чүве четпес дээринге ынактар хөй. Чогум боттарының талазындан чүнү кылза экил, четпестерни чайладып алырынга чүү дузалап болур дээрзин олар эки билбес. Ак-Туругда бригадада четпес чүүлдерниң бирээзи — хүн бүрүнүң ажылын эки удуртуп шыдавайн турары. Кажан, кандыг материалдар болгаш механизмнер кайы үеде херек дээрзин баш удур чагып, оларны экеп турарын контрольга албайн турары четпес. Шагда келир ужурлуг дээш манап-ла олурар чоруктар эвээш эвес таваржып турар болгай. Тудугжуларның, ылаңгыя бригадирниң, талазындан идепкейлиг туруш, четпестерге эптеш чок чорук четпейн турар дээрзин борта айтып каалыңар. Тудуг материалдарының шыгжамыры, камналгазы бир-ле дугаарында оларны хөлзедир ужурлуг. Чартыын оорладып алгаш материал чок дээрге, херек бүтпес.

Үстүнде тудуг бригадазының чижээнден кандыг түңнел үндүрүп болурул? Хамык ужур хандырылга четпезинде эвес дээрзин демдеглээр апаар. Үзүктелиишкиннер турза-даа, бригаданың ажылын таарыштыр тургузар, социалистиг чарышты организастаар айтырыгларны чедир шиитпирлээр болза, туруушкуннардан чайлап болур. Бригада керээзин, шууштурулга аргазын нептередиринче чедип ап болурунуң аргалары бар. Тудугжу кадрларның харыысалгазын бедиткениндер хамык ажык ужукталыр дээрзи билдингир.

А. ХОВАЛЫГ.

НОВОСИБИРСК. ССРЭ-ниң ЭА-зының Сибирь салбырының чылыг физиказының институдунуң специалистери янзы-бүрү технологтуг ажылдарны кылыр плазматроннарны чогаадып тургускан. Машиналарның кезектеринге плазма чаашкыннарын кылырынга болгаш кылыны 100 миллиметр чес болгаш даларбас каңның 150 миллиметр чедип турар чуга демирлерин кезеринге плазматроннар 50 шак ажыг үениң иштинде ажылдаар аргалыг.

Чаа химиктиг технологияларны күүсединге плазматроннар 250 шак иштинде ажылдаар кур күштүг боор турар Анаа-ла агаардан чемишчидилгелерни кылып алыры боттуг чүүл апарган. Агаарның азоду плазма реакторунга болбаазыраттынгаш, азот кислотазы апаар. Ол «дужүт витаминнери» — азоттуг азы азот-фосфор чемишчидилгелери болу бээр. Химия үлетпүрүнүң хлор бүдүштүг бүдүрүлгелериниң хоралыг артынчылары ынчаар ажыктыг продукт болу бээр. Ынчангаш артынчыларны болбаазырадырының плазмо-химиктиг технологиязы чиг этти ажыктыг болдуруп, хөй черге октавас арганы берип турар.

ЧУРУКТА: «Сибирьэлектротерм» бүдүрүлге каттыжыышкынында өңнүг болгаш кара металлдарның чуга демирлерин плазма-биле кезериниң участогунда.

А. ПОЛЧКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаѕы.

ЧАПАЕВТИҢ БАЖЫҢЫ

Чебоксарының төвүнде хөй каът бедик бажыңнарның аразында ыяш чавыт бажың бар. 98 чыл мурнунда аңаа Василий Иванович Чапаев төрүттүнген.

Хөй чылдар дургузунда ол бажыңның изин безин тыппайн турган. Полководчунуң төрүттүнген чери он-он чылдарның дургузунда билдинмес турган. Таварылга дузалаан: бежен чыл мурнунда Чебоксарыга «Чапаев» кинофильмни бир дугаар көргүзүп турда, кинонуң маадыры чаңгыс чер чурттуу болганын хоорай кыдыында Будайка суурнуң чурттакчылары билип каан! Аңаа, Волганың кыдыынга, ядыы тараачын өг-бүлеге В. И. Чапаевтиң төрүттүнгенин бадыткап турар бижиктерни төөгүчүлер тыпкан.

Ол бажыңны Чебоксарыже көжүрүп экелген, ол ам мемориал музейниң кезии апарган.

(СЭТА).

ХООЧУН ТУДУГЖУ

Хову-Аксыда Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу А. П. Глуховтуң бригадазы тудуг-монтаж ажылдарының планын чединшкинниг күүседип турар. Бригада кежигүннеринден бедик мергежилдиг, мурнакчы тудугжулар хөй. Оларның бирээзинге тудугга чээрби алды чыл ажылдап турар Мерген Васильевич Бадыжык хамааржыр. Ол хөй-ниити ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Хоочун тудугжу доозукчу чылда бедиткен социалистиг хүлээлгени алган.

М. ХҮЛЕР-ООЛ.

ФРОНТУЧУЛАР—ХОЙЖУЛАРНЫҢ ААЛЧЫЛАРЫ

«Бай-Тал» совхозтуң Мешкен-Хөл хойжу бригадазының кызыл-булуңунга малчыннар доллур олурупкан.

Совхозта партия комитединиң секретары Кызыл-оол Хертекович Адыгбай ужуражылганы ажыткаш, бир-ле дугаарында Алексей Сайын-оолович Адыгбайга сөс берген. Ол тыва эки турачыларны Кызыл хоорайдан үдеп, аъткарганындан эгелээш, оларның фронтуга өске хөй национальдыг шериглер-биле кады канчаар эрес-маадырлыг тулчуп турганын, ооң соонда дайын шөлүнден ээп келгеш, тайбың ажыл-ишке киржип турарынга чедир делгереңгейи-биле чугаалаан. Ылаңгыя Ровно хоорай, Сурмичи суур дээш тулчуушкуннарның кайы хире берге, өлүм-чидимниг болганынга доктааган.

1980 чылда Украин ССР-ниң Ровно облазынга бөлүк тыва эки турачылар барып, 1943 чылда немец-фашистиг эжелекчилерден хостаан хоорай, суурларын, дайылдажып турган черлерин көргенин, ынчан хуюкталып, өрттенип турган хоорай-суурларның кайы хире чаартынып, сайзырап чаагайжааның, ында тайбың күш-ажылчы кижилерниң чединишкиннери эки турачылар чугаалаарга дыка солун болган.

— Дайын болган черге чүгле чаалажып турган шериглер өлүржүр эвес, боо-моңгу чок тайбың чурттакчы чон кырганнар, ажы-төл, чаштар хөйү-биле өлүр, мал-маган, аң-мең кырлып, арга-ыяш, бажың-балгат өрт-халаптан хүл ыйба болуп, хуюкталып куруг калыр чораан. Ол бүгүнү караам-биле көрген болгаш дайын деп сөстү дыңнаар-даа хөңнүм чок. Бистиң тайбып ажыл-иживис дайын кыпсыкчыларынга согуг болур, тайбың делгерезин деп күзээр мен— деп, Салчак Делгерович Балчыр чугаазын дооскан.

Чаңгыс взводка кады тулчуп чораан эштери Оюн Бады, Ломбу оларның дайзыннар-биле болган бир түлүк аткылажышкын үезинде канчаар маадырлыы-биле демисежип турган, амы-тынындан чарылганын Салчак Амырсатович Серен-Дондуп сактыышкынынга чугаалаан.

Бай-Тайга районда шупту 17 эки турачы Ада-чурттуң Улуг дайынынга киришкен. Оларның тозу дайын шөлүнден ээп келбейн барган. А. С. Адыгбай, С. Д. Балчыр, С. А. Серен-Дондуп олар пенсияже үнгүжеге чедир улус ажылагыйының янзы-бүрү адырларынга ажылдап, тайбың тургузуушкунунга улуг үлүг-хуузун киирип келгеннер.

Фронтучуларның чугаазы доозулган соонда, бригаданың мурнакчы хойжуларының бирээзи Өзер-оол Салчакович Мөңге сөс алгаш мынча дээн:

— Бистиң тайбың чаагай амыдыралывыс дээш адаларывыстың эрес-маадырлыг демиселин кажан-даа утпас бис. Бөгүн мында ужуражып келген эки турачыларның мурнунга Мешкен-Хөлдүң малчыннары, бистер, ажыл-ижививиске шыңгыы харыысалгалыг болуп, күжениишкинниг ажылдаарывысты даңгыраглаар ужурлуг бис. Амгы үеде мээң коданымда хойларның кезии оолдапкан, хураганнар шупту менди. 1985 чылда чүс баштан чүс хураганны, бир хойдан 2 кг дүктү алырын, 15 тонна сигенни, 15 тонна көк-суланы, 10 тонна өдекти, 5-5 кг артышты, кулча бажын болгаш аржыны белеткеп, кыштагның үүрмек септелгезин бодум күжүм-биле кылып алырымны фронтучулар силерниң мурнуңарга хүлээнип тур мен. Күш-ажылчы көргүзүглерим делегейге тайбыңны быжыглаарынга үлүүм болзун. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилеринге тайбың ажыл-херекке ам-даа үлүүн киирип, хөй чыл чурттаарын күзедим.

Даараазында аныяк хойжулар Мандараа Шырап, Сапык Делгер-оол болгаш өскелер-даа хүлээлгелерни ап, эки турачыларга чаагай күзээшкиннерин йөрээгеннер.

Ужуражылганың түңнелинде Бай-Тал суурнуң Культура бажыңының чанында «Мөңгүлек» агитбригаданың бот-тывынгыр артистери солун концертин көргүскеннер. Малчыннар-биле кады фронтучулар чурукка база тырттырганнар.

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң, «Билиг» ниитилелиниң район организациязының баштаар черниң совет улустуң улуг Тиилелгезиниң 40 чылынга уткуштур ажылдап кылган планын ёзугаар эки турачы фронтучулар-биле шак ындыг ужуражылгалар малчын бригадалар, ферма болгаш чурттакчылыг суурлар бүрүзүнге Май 9-ка чедир тускай график-биле эртер.

Б. БАРБА.

Бистиң кандидаттарывыс

ЧҮРЕКТИҢ КЫЙГЫЗЫ-БИЛЕ

Аксын ак марля-биле шарып каан кочалдар туткулаан кежээ кижи эртенниң-не фермаже шуужуп бар чоруур. Оларның арасында фермада кызыл-булуңга саанчыларны, кадарчыларны чыый шаапкаш, ол хүн канчаар ажылдаарын кысказы-биле дыңнадыптар бир херээжен кижи бар.

Коллектив кежигүннеринде ооң үе-чергези ону «Бистиң Валявыс» дээр, а аныяктар «Валентина Аркадьевна» деп хүндүлел-биле адаарлар. Тыва улустуң ырызында кирген Межегей суурнуң чурттакчыларында ону танывас, билбес кижилер-даа чок деп болур. Шынап-ла, Лукиннер бо черде элээн дазылы хандыр быжый берген, хоочун чурттакчыларның бирээзи. Өгнүң эр ээзи Алексей Петрович Лукин чээрби алды чыл дургузунда руль долгап келген, ооң он сезин Межегейниң шынаа, ховуларынга эрттирген, совхозтуң мурнакчы чолаачыларының одуруунда санадып турар. Валентина Аркадьевна чүгле бо ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң № 2 Алаак сүт-бараан фермазынга саанчылап келген-ле, он сес чылдың нүүрүн көрүп чоруур. Оларның алызын бодап, сеткил кирер ажылдаар улус дээрзиниң кады чурттап, ажылдап турар чаңгыс чер чурттуглары чоргаарал-биле чугаалаар болдулар.

«Бүзүрээр бис». Бо сөстер ында ферманың ажылдакчыларының сөглээн сөстери-дир. Валентина Аркадьевна аңаа саанчылап эгелээш, ферма бригадиринге чедир депшээн. Ооң күш-ажылчы намдарын элээн хандыр коптарарга, мырыңай аныяанда—1956 чылда-ла Хакас автономнуг областың Боград районунга-ла саанчылап эгелээн. 1965 чылда Тывага көжүп келген, Межегейге 1976 чылга чедир саанчылаан, оон ферма эргелекчилей берген. Саанчы, бригадир-даа болуп ажылдап турган чылдарында үргүлчү мурнакчыларның одуруунга чоруп келген. Ооң хөрек чуруу совхозтуң, районнуң Хүндүлел самбыразынга бо-ла кирер. Бодунга быжыглаан инектериниң баш бүрүзүнден-не сүт саар чыл планын, алган социалистиг хүлээлгезин ыяап-ла ажыр күүседиринге чаңчыккан.

«Кежээниң мурнунда хүндү» деп чугаалаар болгай бис. 1971 чылда Валентина Аркадьевна ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезиниң хүлер медалы-биле, 1975 чылда «Беш чылдың шалыпчызы» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан. 1978 чылда ол күш-ажылга эң эки көргүзүглери дээш Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңнаткан.

Ооң кады ажылдап турар эш-өөрү, суурнуң чурттакчылары мурнакчы саанчыга улуг идегелди көргүзүп, ону Межегей кодээ Совединиң база Таңды район Совединиң депутадынга каш удаа соңгуп келгеннер. Ол улуг идегелди Валентина Алексеевна шынзыдып-даа келген.

— Бистиң Валявыс бодунуң хүлээлгезин, ферманың ажыл-херээн-даа эки билир кижи. Ооң аксы-сөзү чымчак-даа, ээлдек-эвилең-даа, арга-сүмелиг-даа кижи. Дуржулгазын аныяктарга харам чокка дамчыдар, дузааргак, ёзулуг-ла дагдыныкчы кижи. Чурум урепкен, ажылынга харыысалга чок болган кижилерге негелдези улуг-даа, эде сургап шыдаар-даа кижи. Улугну улуг, бичени биче дээр — хүндүлээчел — деп, аныяк саанчы, коммунист Галина Чандаевна Куулар, күш-ажылдың хоочуннары Лина Кочаевна Поль, Вера Трофимовна Охаева олар бригадириниң дугайында бир үн-биле ынча дижир болдулар.

— Ам Валентина Аркадьевнага база катап улуг идегелди көргүскен бис. Ону Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Межегей № 100 соңгулда округундан депутатка кандидат кылдыр чаңгыс үн-биле депшиткен бис—деп, хоочу саанчы Елена Пантелеевна чугаага киришкен.

Кызыл вымпелдерден, хүндүлел бижиктерден аңгыда, кызыл карттыг дипломнарны кызыл-булуңда стол кырында делгей салып кааныын эскердивис. Бирээзи — 1982—1983 чылдарның кыштаглаашкынының үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш садар талазы-биле социалистиг чарышка чедиишкиннери дээш СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң дипломунуң бирги чергези, ийигизи— СЭКП Таңды райкомунуң болгаш райкүүскомунуң диплому болду.

Хүнүң ээлчеглиг ижи төнүп, кежээки саалда дооступ турда, фермага барган бис. Кыштаглаашкынның амгы байдалы эки болду. Бо хүннерде Алаактың № 2 сүт-бараан фермазында 365 инек бар, ону он ийи саанчы саап турар. Инектер төрүп эгелээн. Февральда 10 инек төрээн, бызаалары шупту четче. Ниитизи-биле 5 бызаа ажаакчызы, 8 кадарчы ажылдап турар.

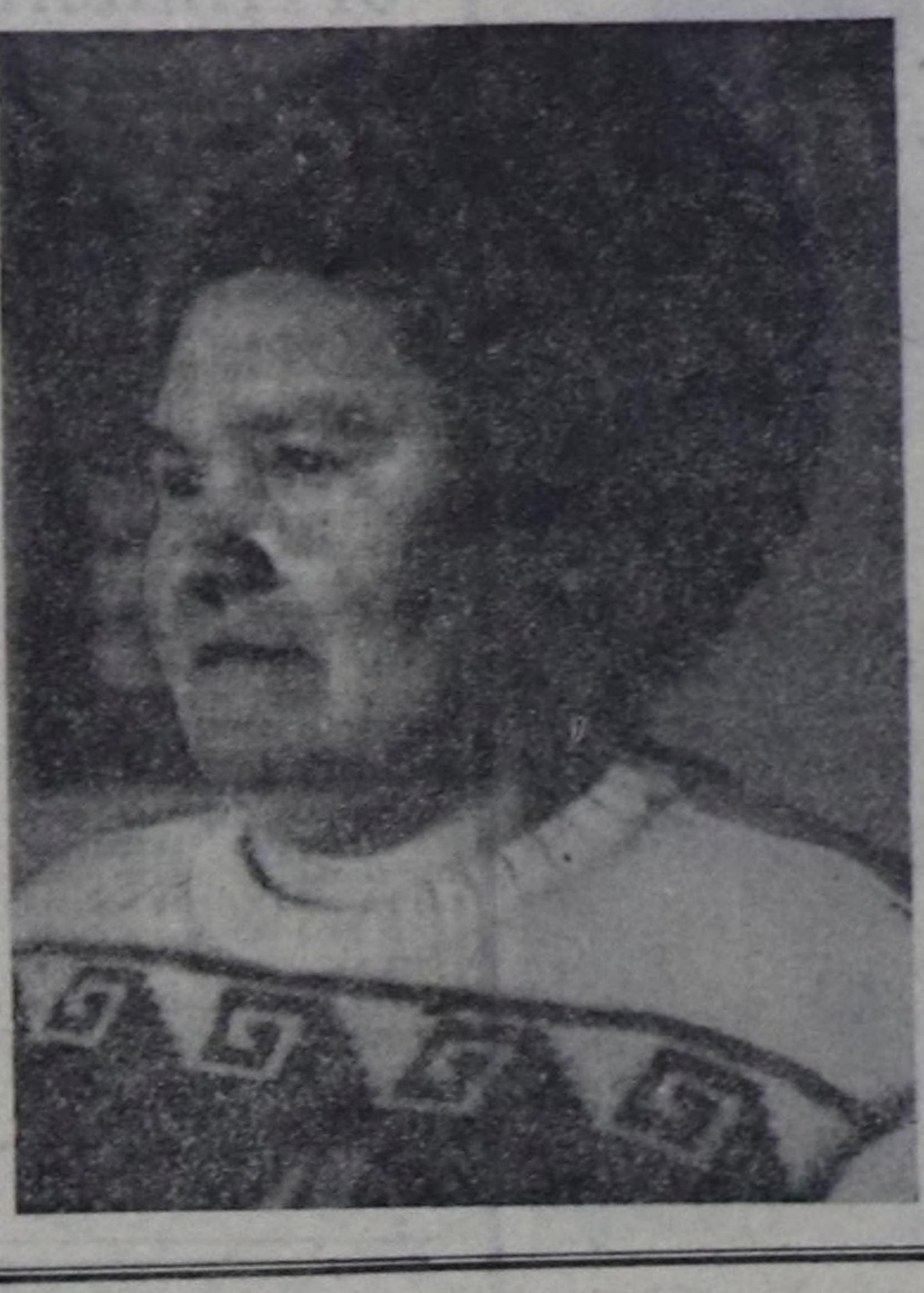

Мал чеми-биле хандыртынганын сонуургадывыс. Ол талазы-биле база багай эвес, үзүктелиишкин чок хандырып турар. Сиген, саваң-даа бар. Бир инекке онааштыр хүнде 35 кг силосту, 10 кг саваңны, 1 кг чарбаны, 2 кг ылбыраткан сиген далганын кады берип турар. Суг-суггады эки, сүт саалдазын кудулатпас дээш база чемин хумагалыг чарыгдавышаан, оолдаашкын үези келген чүве болганда, дүнеки дежурныйлаашкынны күштелдирген.

Эрткен ажыл-агый чылында коллектив база багай эвес түңнелдерлиг болган. Бир инекке онааштыр 2250 кг сүт саар дээн даалгазын күүседипкен. Бо чылын социалистиг хүлээлге тодараттынган, бир инекке онааштыр ферма 2260 кг сүтү саарын ниити хуралга хүлээнип алганнар.

Саалда дооступ турда кажааже бригадирни айтырып чолаачы кижи кирип келген. Ол болза, бригадириниң өөнүң ишти — Алексей Петрович Лукин болган. Ол, фермага херек хирээнди сөөртүп эккелген, кажаа төгерин айтырар дээш келгени бо. Алексей Петрович төрээн совхозунга хөмүр-даш, чамдыкта Саян ындындан чүъктер сөөртүп турар.

Коллектив кежигүннери хөй национальдарны төлээлээн, интернационалчы өг-бүле. Мында орус, тыва, украин, хакас, эстон — шупту аңгы-аңгы дылдыг, национальдыг-даа болза «суг өтпес» найыралдың ачызы-биле, чурттуң Аъш-чем программазын боттандырар херекке боттарының күш-ажылчы үлүүн киириштирип ажылдап чурттап турарлар. «Эки чурттаар дизе—эки ажылдаар» деп үлегер-домак бар. Алаак фермазының саанчылары эки ажылдап, чурттап-даа билир улус болган. Саанчы бүрүзү бажың-балгаттыг, телевизор, радиолуг, солун, сеткүүлдүг, хөглүг амыдыралдыг деп чугаалап болур.

Чүректиң айбызы-биле, күзелдиң күштүү-биле ажылдап чоруурга херек бүдүнгүр, амыдырал эки болбастын арга чок. Тура-сорук, күш-даа, найырал-даа бо коллективте бар.

Ажыл талазы-биле байлак дуржулгалыг Лукиннер ийи уругну өстүрүп кижизиткен. Бир оглу Совет Армияның хүрээлеңинде дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиини, а уруу Кызылда кодээ ажыл-агый техникумунда зоотехник салбырында, бо чылын доозар, төрээн совхозунга кээп ажылдаар деп турар.

Д. ЕНДАН.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат В. А. Лукина.

А. ИРГИТТИҢ фотозу.

Ажык чагаа хүнү

АВТОБУСТАР СУРАГ-ЛА, СУРАГ

Ак-Довурак — Кызыл-Мажалык арызында автобус доктаар черлерге эртен, дүъште, кежээ — хүнүң өске-даа үезинде бөкперлешкен кижилерни бо-ла көрүп болур. Ажылче далашкан, дүъштеп кешкен, кежээ чанган кижилер кыжын соокта шыдамыккайы-биле автобусту манаан турарлар. Чамдык кажарааннары хөй чондан хоора турупкан, эрткен, дүшкен машиналарны «бадылаан» тургулаар. Оларның хөй кезии-ле доктаавас, чолаачылар көрбээчениип эртер азы Эдегей уунче имнеп каар. Ынча хөй машиналар Эдегей ховузунче чүнү канчап ажып турар боор ийик, доктаай бээрге хөй чон «атакалап» эгелээр боорга база кажарлап турарлары ол. Ынчангаш районнуң чурттакчы чону тус черниң удуртур органнарынга хөй санныг хомудалдарны киирген. «Барлык» совхозтан көдээ бижикчилер М. Монгуш, В. Кужугет, Р. Кужугет, «Шын» солуннуң редакциязынче чагаа бижээн. Олар база-ла Ак-Довурак — Кызыл-Мажалык — Барлык маршруттуг автобустуң аргыжып турарынга сеткили ханмаанын илередип, хомудааннар.

Партия райкомунга, район Совединиң күүскомунга, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң парткомунга автобус аргыжылгазының дугайында айтырыгны каш-даа катап чугаалашкан. Ол хуралдарның соонда кезек үеде автобус аргыжылгазы чүгээртеп келгеште оон база катап баксырап эгелээри чаңчыл апарган. «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң парткому чоннуң хөй санныг хомудалдарын барымдаалааш, бодунуң планын ёзугаар автобустар аргыжылгазынга хамаарышкан «Ажык чагаа» хүнүн Ак-Довурак хоорайның Культура ордузунга эрттирген. Аңаа хоорайның удуртуп башкарар органнарының, күш-ажылчы коллективтериниң удуртукчулары, партия, совет, комсомол организацияларының төлээлери киришкен.

«Ажык чагаа хүнүн» «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң партком секретары С. К. Кужугет ажыткан.

Хоорайның чурттакчыларының айтырыгларынга автобүдүрүлгениң ажыглал килдизиниң начальниги А. А. Курахтин харылаан. Автобүдүрүлге эрткен ажыл-агый чылында кол көргүзүглер талазы-биле планныг даалгаларын чедир болгаш ажыр күүсеткен. Тодаргайлаарга, чүък сөөртүлгезиниң планы 100, оон саарылгазының 161,4, пассажирлер аргыштырылгазыныы — 103,1 хуу кылдыр күүсеттинген. А бо чылдың январь айда коллектив бо көргүзүглерниң чаңгызының-даа талазы-биле планын чедир күүседип шыдаваан. Моон алгаш кээрге, автобүдүрүлгениң дең-дески ажылдавайн турары илдендир. Ынчалза-даа бир тээ чугаа пассажирлер аргыжылгазының дугайында болуп турар чүве болганда, ону сайгарарын оралдажып көрээлинер.

АТБ-ниң администрациязы пассажирлер аргыжылгазында четпестерин моон мурнунда автобустар чедишпези-биле тайылбырлап турганнар. Ам автобүдүрүлгеде хоорай арызынга аргыжар 11 автобус бар, оларның чедизи ажылдап турар. Солчуп ажылдаар чолаачылар, кондукторлар бар болза, чоннуң аргыжарынга олар четчир. А АТБ-ге автобустар башкарар 22 чолаачы херек болза, оларның чүгле 11-и, турар ужурлуг 25 кондукторларның чүгле 10-у бар. Ынчангаш Ак-Довурак — Барлык арызынга аргыжар автобустарның чолаачылары эртен чеди шакта үнгеш, тос шак дыка четпейн турда-ла чемненип чоруй баар. Автобустар доктаар черинге каш шакта келирин, кажан үзүктелип бээрин билдинмес. Автобус чолаачыларының, кондукторларның хөй кезии хайыы черде чурттап турар. Эртен олар баштай ажылдап эгелээн эжин солуп болур аргалыг-даа болза, кежээ оларны чедирер дежурный машина чогундан, ол үеде солчурундан ойталап турар. Автобүдүрүлгениң администрациязының төлээзи А. Курахтин чоннуң бо чөптүг негелделеринге харылавышаан, дараазында тайылбырны берген. Автобус аргыжылгазының ажылын экижидери-биле организас-техниктиг хемчеглерни ажылдап кылган. Ол хемчеглер ёзугаар чолаачыларның графикти сагып турарын доктаамал хынаары-биле орук-септелге-тудуг участогунуң чанында хыналда пунктузун тургускан. Автобустар доктаар черлерге оларның аргыжар графиги көргүзер самбыраларның майын кылгаш, ам оларны азары арткан. АТБ-ниң инженер-техниктиг ажылдакчыларының пассажирлер автотранспортунуң шимчээшкинин хынаар дежурныйлаашкынын организастаан. Чолаачыларны база кондукторларны немей хүлээп алыры, оларны ажыл үезинде удур солчуп ажылдадыры база көрдүнген.

Амгы үеде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң база бир дээштиг аргазы — бригада керээзин ёзугаар ажылдаары болур. Ынчангаш автобүдүрүлгелерге чүгле автобустар септээр тускай бригаданы аңгылааш, чолаачылар, кондукторлар-биле кады оларны бригада керээзин ёзугаар ажылдаар аргаже шилчидер херек деп «Ажык чагаа хүнүнүң» киржикчилери кончуг шын саналдаан. Автобүдүрүлгениң администрациязы бо саналды хүлээп алган. Ам ону дарый амыдыралга боттандырары негеттинип турар.

«Ажык чагаа хүнүнүң» соонда, дараазында неделяда-ла Ак-Довурак — Кызыл-Мажалык, Ак-Довурак — транспорт цеги маршруттуг автобустарның аргыжылгазы көзүлдүр-ле экижий берген. Моон алгаш кээрге, автобүдүрүлгеде пассажирлер транспортунуң ажылын эки организастап болуруунуң аргалары бар-дыр. Чүгле кандыг-бир хурал, «Ажык чагаа хүнү» болурун манавайн, бо ажылды хүн бүрүнүң контролюнга ап, бирги чергениң айтырыы кылдыр көөрү чугула-дыр.

А. БЕГЗИН-ООЛ,
«Шынның корр.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

ВИЛЬНЮС. (СЭТА). Вильнюстуң № 1 автотранспорт бүдүрүлгезиниң чүък автомобильдери капитал септелге кылбайн, доктааткан хуусаадан ыракта ажыр ажылдап турар. Ооң түңнелинде—даалгага немештир ай санында-ла он-он тонна чүъктү сөөртүр аргалыг боор турар. Бо талазы-биле ол бүдүрүлге чериниң чаартыкчыларының үлүү улуг: автомобильдиң үрелиишкинге таваржырын баш удур болдурбас дээш кылыр септелге ажылын чиңгедир бичии механизацияның элээн хөй дерилгелерин кылып тургусканнар.

ЛЬВОВ. (СЭТА). Ол областың Сокальс райсельхозтехниказында ажыл-агыйларны артык кезектер-биле магадылап, баш удур хандырарын организастаан. Колхозтарның болгаш совхозтарның хереглээрин ёзугаар кезектерни чогуур черлеринде чедирип берип турар.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

«ҮНЕН» СОЛУННУҢ ЧҮҮЛҮ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Космос болгаш ядролуг чепсектерниң айтырыгларын чүгле тудуш, холбаалыг кылдыр чугаалажып көөр чорук ССРЭ биле АКШ-тың арызында чугаалажыышкыннарны чогуур түңнелдерге чедирер деп, «Үнен» солун мурнуку чүүлүнде бижээн. Бир эвес ындыг түңнелди чедип алыр болза, делегейниң политиктиг байдалының экижидеринге үндезин эргилде болур.

Империализмниң болгаш реакцияның авантюристчи милитаристиг чүткүлү амгы үениң соңгаарладып болбас айтырыгларын үзе шиитпирлээриниң оруунга кол шаптыктаашкын боор турар. Ындыг шаптыктаашкыннарны ажып эртер, космос болгаш ядролуг чепсектер талазы-биле совет-американ чугаалажыышкыннарны чедиишкининг эрттирерин хандырар төлээде, тала бүрүзүнүң дең болгаш бир дөмей айыыл чок чоруунуң принцивин шыңгыы сагыыр ужурлуг.

Каттышкан Штаттар аңаа удур, өске политиканы чорудуп турарын солун демдеглээн. Вашингтоннуң кылганы «стратегтиг камгалал инициативазы» херек кырында делегейге шериг күжүнүң талазы-биле артык чорукту чедип алырын кол сорулга кылдыр салып турар. Ынчалза-даа пентагончу стратегтерниң агрессчи планнары кажан-даа боттанмас. Бир эвес Совет Эвилелин ону кылыры эргежок чугула кылдыр албадалптар болза, ол мурнунда чаңгыс эвес удаа болганы ышкаш, бодунуң айыыл чок чоруун, а ол ышкаш бодунуң эвилелчилериниң болгаш өниүктериниң айыыл чок чоруун камгалаары-биле бүгү чүүлдерни кылырын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненко чоокта чаа чугаалаан.

Амгы үениң эртем-техниктиг деңнелинге дүгжүп турар дериг-херекселдер Герман Демократтыг Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң онзагай чүүлү боор турар.

Герлицте Вильгельм Пик аттыг заводта тургускан автономнуг шууштурулга шугумнарында даандырган программа ёзугаар ажылдаар станоктар чаа хевирниң ийи конденсаторларын кылып үндүрүп турар. Ындыг хевирлиг продукцияны электроникага болгаш харылзаа техниказынга ажыглап турар.

ЧУРУКТА: ол бүдүрүлгениң бир цегинде.
АДН—СЭТА-ның фотозу.

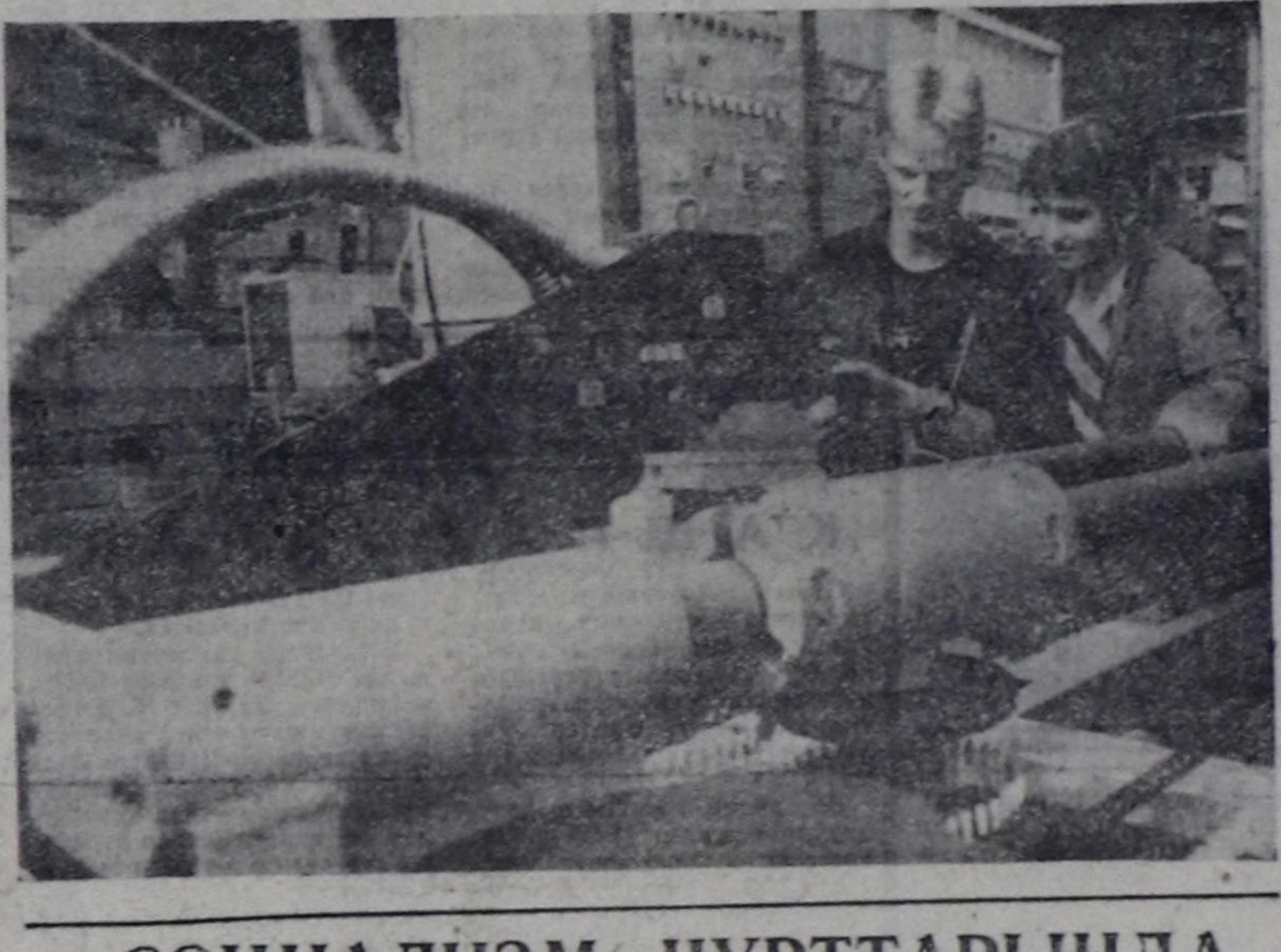

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ЧЕР ИШТИНИҢ ЧЫЛЫЫ

БУДАПЕШТ. Венгрияның Сольнок облазында квартираларны болгаш хөй-нийти бажыңнарын одаар энергия ол чуртта эң чиик өртектиг. Херектиң ужуру чүдел дизе, Венгрияның ол кезээнде ону алырының онзагай аргазы бар боор турар.

Ооң бүгү-ле чажыды бойдустуң чайгаар бүткен курлавырларын таарымчалыг ажыглаарында боор турар. Геологтар чоокта чаа ол областан чер иштинден үнүп чыдар изиг суглуг черлерни тыпкан болгаш улус ажыл-агыйының хереглелдеринге чедиишкиннинг ажыглап турар. Дыка хөй профилакторийлерни болгаш дыштаныылга бажыңнарын, школаларны болгаш хөй-нийтиниң бажыңнарын, муң-муң квартираларны чер иштиниң изиг суглары-биле чылыдып турар. Сольнок областың чижээ чаңгыс ол эвес. Ол ышкаш Будапештиниң 6 муң квартираларынга, өске-даа хөй-хөй хоорайларның муң-муң бажыңнарынга чер иштиниң изиг суглары чылыгны берип турар.

ТАЙБЫҢ АТОМНУҢ АЖЫЛЫ

БРАТИСЛАВА. Словакияның атом-биле ажылдаар электри станциялары бо чылын республикада ажылдап үндүрүп турар электри энергиязының чартык кезиин—8,5 млрд. киловатт-шак хирени улус ажыл-агыйынга бээр. ЧКП-ның XVI съездизиниң шиитпирлериниң амыдыралга боттандырары-биле чурттуң ажылчы чоннары одаар чүүлду болгаш энергияны хумагалап, камнаары дээш шимчээшкинин калбарткан.

Чехословак индустрияның эң аныяк адыры болур атомнуг энергетика бүгү улустуң камгалазынга улуг үлүүн киирип турар. Чүгле эрткен чылын Яслоэек-Богуницада АЭС-тиң үш агрегады 7,2 млрд. киловатт-шак электри энергиязын ажылдап үндүрген. Ол хире энергияны аңаа чылыг-электри төптериниң ажылдап кылырынга 8 млрд. тонна ажыг хөмүр-даш хереглеттинер ийик. Амгы үеде республиканың специалистери АЭС-тен ап турар чылыг энергиязын бүрүнү-биле таарымчалыг ажыглаарының айтырыгларын шиитпирлеп турар.

ХҮНДҮЛҮГ ААЛЧЫЛАР

УЛАН-БАТОР. Эртем-билиглерни нептередириниң талазы-биле ниитилелдиң лекторларын беш чылдың шалыпчы тудугларында, ырак-узак малчыннар бригадаларында болгаш Моолдуң өске-даа күш-ажылчы коллективтеринде күзелдиг болгаш хүндүлүг аалчылар кылдыр уткуп-хүлээп ап турарлар. Моол лекторларның беседаларының болгаш тайылбыр чугааларының эң-не кол темалары — герман фашизмни болгаш япон милитаризмни ашкан Тиилелгеге совет улустуң төөгүлүг ужур-дузазы, социализм чурттарының быжыг тайбың болгаш улустар арызының айыыл чок чоруу дээш могаг чок демисели боор турар. Ниитилелдиң лекцияларынга болгаш өске-даа хемчеглеринге сөөлгү үеде беш миллион ажыг кижи олурушкан.

Амгы байдалдарда чурттуң ажылчы чоннарының ортузунга политиктиг болгаш эртем билиглерин калбаа-биле тайылбырлаарының ужур-дузазы улгадып турар деп, ниитилелдиң баштаар чериниң төлээлекчизи, МАР-ның ЭА-зының корреспондент-кежигүнү Ц. Пунцагноро СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

(СЭТА).

ДАШТЫКЫ АНЫЯКТАР АМЫДЫРАЛЫ

ЛИССАБОН. Португалияның пионерлери бичии шеверлериниң уран чогаадылгаларының эң дээре чогаалдары дээш конкурсту «Ойнаарактап болгаш тайбың [illegible] зуңнуң адаа-биле эрттирерин чарлаан. Ол конкурсту [illegible] тарның Делегей чылынга болгаш бо чылдың чайынында аныяктарның болгаш студентилерниң Москвага болур XII Бүгү-делегей фестивалынга турааскаатаан. 6-дан 14 хар чедир уругларының киржип болуру ол конкурстуң кол-ла сорулгазы — тайбың дээш, боо-чепсекти дүжүрери дээш, дайынның айыылынга удур демиселдиң темазын көргүзери болур. Конкурстуң негелделери ёзугаар эң эки ажылдарны Москвага фестиваль үезинде делгелгеге киирери болур.

ВАШИНГТОН. Президент Рейганның өөредилге херегледеринге тускайлаан акша-хөреңгини кызырар дээн айтыышкыны АКШ-тың дээди өөредилге черлеринге дыка хоралыг уржуктарны таварыштырып турар апаар. Ол дугайын аңаа болган парлалга конференциязының киржикчилери айыткан. Орта чурттуң эң улуг студентилер организацияларының төлээлекчилери чүве чугаалааннар. АКШ-тың студентилер каттыжыышкынының президентизи Г. Мур Ак бажыңның айыткан хемчеглерин «дээди өөредилге системазынче халдаашкын-дыр» деп адаан. Ол каттыжыышкында 400 ажыг университеттерниң болгаш колледжилерниң сурыуулдары кирип турар. 1986 чылдың бюджединде дээди өөредилге черлеринге дузаламчы программазындан 25 хуузун кызырар дугайында администрацияның саналы дээди эртемни чедип алырын күзеп турар чүс-чүс муң оолдар болгаш кыстарга халаптыг айыыл болурун ол айыткан.

ТОКИО. «Ядролуг чепсек — херек чок!», «Тайбыңны негеп тур бис!» деп, ындыг кыйгырыглар-биле япон найысылалга ядролуг чепсекти хоруур дугайында негелдениң адаанга хол үжүүн чыырының массалыг хүнү боор эрткен. Ону Японияның демократтыг аныяктарының лигазының саналын ёзугаар кылган. Аңаа холбаштыр кылган митингиге лиганың төлээлекчилери амгы үеде курлавырлаттынган ядролуг чепсектиң чаңгыс-ла хуузу бүгү кижи төрелгетенни когун үзе узуткаарынга четчирин айтып турганнар. Олар ак сеткилдиг бүгү кижилерни тайбың камгалаан үнүн улам күштелдиреринче кыйгырганнар.

ДЕЛИ. Пакистанда чагырыкчы шериг ёзу-чурумнуң улуска удур политиказынга студентилерниң удурланып турарын илереткен күчүлүг чыскаалдары чурттуң элээн каш хоорайларынга болгулаан. Ында кээп турар медээлерни ёзугаар алырга, Хайдарабадка, Ладуга, Ларкенге, Джамшорга болгаш Синд можунуң өске-даа хоорайларынга массалыг чыскаалдар болгаш митингилер болгулаан. Карачи хоорайның медицина колледжизинге болган митингиге бир муң хире кижи чыылган. Ол удурланыышкын митингизин студентилер эвилелдериниң ажыл чорудулгазын эрге-чагыргаларның хораанындан бээр бир чыл болганынга таварыштыр эрттирген. (СЭТА).

МИЛИТАРИСТИГ ПОЛИТИКАГА УДУР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Бүгү ниитиниң тайбыңы, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыры дээш демиселге улам хөй американнар киржип турар апарган.

«Апрель шимчээшкининиң» национал белеткел комитединден СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнатканы-биле алырга, хөй-ниитиниң, профэвилелдериниң, шажын-чүдүлгениң болгаш аныяктарның АКШ-тың чүс-чүс муң хамаатыларын хаара тудуп турар 100 ажыг организациялары Рейганның администрациязының милитаристиг, дайынзырак, улуска удур политиказын буруу шапкан калбак чыскаалдарга киржирин шиитпирлээниниң дугайын медеглээн. Ындыг удурланыышкын чыскаалдары апрель 20-де Вашингтонга болгаш Сан-Францискога «Тайбың дээш, ажыл болгаш шынныг чорук дээш!» деп, кыйгырыгның адаа-биле боор эртер.

ЧАА КАЛЕДОНИЯ: ӨСКЕРИЛГЕЛЕР ЧАЙЛАШ ЧОК

Оожум океанның мурнуу-барыын талазында Чаа Каледония деп бөлүк ортулуктарның үндезин чурттакчылары—канактарның баштыңчызы Атаиниң бажын кескеш, ону формалинге суп консервилээш, Парижтиң антропология музейинге дыка үр шыгжап турган. 1878 чылда ол француз колонизаторларга удур тура халыышкынны удуртуп турган үезинде туттурганш, шаажылап өлүрткен. Коргунчуг ол «делгиирни» ап каапканының соонда, Чаа Каледонияның үндезин чурттакчыларының бодунга хосталганы эгидип алыр дээн чүткүлүн ам чүү-даа сагындырбас боор деп, Францияның чагырыкчы бөлүктери оожургал-биле бодааннар. Францияның далай ындында девискээри деп чарлааны архипелагта черле шору ыржым апарган деп, Париж сеткил ханып санап турган. Ынчалза-даа Чаа Каледонияның дугайында чүгле Францияга эвес, харын бүгү делегейде база катап хенертен аажок чугаалажы берген. Оон чылдагааны болза, архипелагта байдалдың чидигленгени, өскээртен келген ак кештиглерниң барыын үзелдиг күштериниң өөскүткени хамаарышпас чорук дээш демиселчилер биле оларның удурланыкчыларының арызында мөсүлдежиишкиннер болган.

1878 чылда Атаиниң тура халыышкыны бастырган соонда меланезий улустарның этниктиг бөлүүнге хамаарыжыр канактарның тура-соруун сып шыдаваан. Бот-башкарылгалыг эрге дугайында оларның негелделери харын улам-на күштелген. Сөөлгү чартык чүс чылда канактарның демисели чаа байдалга калбарып эгелээн.

Канактарның бот-башкарылгазынга чамдык идегели 1981 чылда парламент соңгулдаларының бүдүүзүнде француз социалистерниң аазаашкыннарындан база тывылган. «Эрге-чагырыгга кирериниң мурнунда олар болза, меланезийлерниң негелделерин күүседириниң магадылаарынга белениниң дугайында бүгү улуска чарлап чугаалап турдулар» — деп, «Африк-Ази» журнал бижээн. Ынчалза-даа социалистер министрлериниң олуттарынга саадапкаш, аазаашкыннарын уттупканнар. Ынчап баарга, канактарның национал социалистиг хосталга фронтузу (КНСХФ) чоннуң хөй кезии чүнү күзеп турарын тодарадырын саналдаан. Көжүп келген ак кештиг кижилер ол идеяга удурланган.

Ортулуктарның ак кештиг чурттакчылары өскерлиишкиннерниң талалакчыларынга удур өлүрүкчү дерзии чоруктуң кампаниязын эгелээн. Чоннуң ийи бөлүүнүң демисели хоралакчы күштерниң күткээни чепсектиг үскүлежиишкиннерниң хевиринче шилчээн. Сөөлгү үш айда 19 кижи өлүрткен. Оларның арызында —канактарның Национал социалистиг хосталга фронтузунуң баштыңнарының бирээзи Э. Машаро биле оон чоок дузалакчызы М. Ноннаро база бар. Фронтунуң даргазы Ж.-М. Тжибауну каш удаа боолааннар. Онзагай байдалды эрге-чагыргалар чарлаар кылдыр байдал шак ынчаар чидигленген, ортулуктарже шериглерни немей октаан. Ам «корум-чурумнуң камгалакчызы» боо-чепсектиг бир кижи-ле Чаа Каледонияның 25 чурттакчызынга онаажыр.

Архипелагтың найысылалы Нумеаже «канактар-биле көжүп келген ак кештиглерни» эптештирер даалга-биле Париж декабрь эгезинде бодунуң тускай төлээзи Э. Пизанини чоруткан. Ол сорулга-биле Чаа Каледонияга бот-догуннаашкын дугайында референдум чорударының планын ажылдап кылган турган. Референдумга шилилге аажок кызыы: Чаа Каледонияны Франция Республиканың девискээринге хевээр арттырар азы ону «ассоциастаттынган күрүне» кылдыр чарлаар. Ол чүүл дээрге, камгалалды, даштыкы политиканы болгаш иштики айыыл чок чорукту Франция контрольдаар апаары-дыр.

Ынчалза-даа Чаа Каледонияның ак кештиг чурттакчылары кызыы ол планны безин хүлээп албааннар. Дүшкүүрлүг чорук өөскүвүшаан хевээр. «Чаа Каледония-даа кедизи барып чүү болуру безин билдинмес шак ындыг кестин кырында келген» — деп, солуннар бижип турар. Шак ындыг частыышкын айыылдыг үеде Нумеага 12 шак дургузунда «өрт-халап» далаш-биле Францияның президентизи Ф. Миттеран кээп чорааш барган. Ол бодунуң бүрүн эргелерин колониалдыг чорукту шуут узуткаар болуушкунну дүргедеринге ажыглаар боор деп, канак улустуң тускай догуннаашкынын катап тургузарының талалакчылары кордап турганнар. «Хамаарышпас чорукту бээр дугайында негелдеге харыыны канактар президентиден манап турарлар»— деп, канактың Национал социалистиг хосталга фронтузунуң удуртулгазында бактаап турар Л. К. Урегей медеглээн.

Ынчалза-даа манаашкыннар хоозун болган. «Эң-не ырак-узак чорууушкуннарның бир эң-не дүргени практиктиг кандыг-даа түңнелдер бербээн» деп, Эн-би-си Америк телекомпания айыткан. Оон аңгыда Ф. Миттеран болза, «чаагай тура-сорукту көргүзүп, Европадан келгеннерге чамдык дужуп бериишкиннерни кылырынче Канактың Национал социалистиг хосталга фронтузун харын кыйгырган.

Архипелагты Франция бодунуң холунга аспактап алыр дээп аажок оралдажыышкынының чылдагааны чүдел? Бир талазында, Чаа Каледонияда никельдиң аажок улуг рудниктери туруп турар (капиталистиг делегейниң никель курлавырларының 40 хуузу ында). Өске талазында, Оожум океанда ол ортулуктар стратегтиг улуг ужур-дузалыг. «Делегейниң ол районунга Францияның бодунуң ролюн база стратегтиг туружун камгалап артып каар апаар» деп, Ф. Миттеран Парижке ээп келгеш медеглээн. Француз генералдарның медеглеп турарындан алырга, аңаа, эң ылаңгыя Нумеага баазаны улгаттырар, сөөлүнде барып аңаа чепсектиг күштерниң улуг бөлүүн үр үеде тургузар апаар.

Ынчалза-даа өскерлиишкиннер чайлаш-даа чок болур. Чоокта чаа интервьюзунга «Чаа Каледонияның хамаарышпас чоруу чугаалажыышкынга хамаарылга чок» —деп, Ж.-М. Тжибау медеглээн. Канактарның эгелээн демисели хамаарышпас чорукту бээр дугайында оларның дүрүм ёзугаар негелделерин бүрүн хандырарынга чедир уламчылаар апаар.

С. БЫКОВ.
(СЭТА).

ГРУЗИН ССР. Садыг черлериң ховар болгаш чаа бараан-нар-биле бүрүн хандырар чугула сорулгага дүүштүр экономиктиг шенелде кылдыр чоннуң хереглел бараанынарга негелдезин хандырар ажылды организастаар хүлээлгелиг Республика төвүн Грузияда тургускан. Садыг—үлетпүр — садыг системазының ажыл-чорудулгазын ажыктыг кылдыр ол төп холбаштырар, чоннуң херегледин өөренип көөр, барааннарны болгаш кылыгларны төлевилээр, бүдүрүлгеге шиңгээдип алырын хандырар сорулгаларының күүселдезин хандырар хүлээлгелиг.

Чоннуң хереглел барааннарынга хамаарышкан информацияларны сайгарарынга, бүдүрүлгелерге саналдарны, сүмелерни кылырынга электроннуг санал машиналарын калбаа-биле ажыглап турар.

Чаа тургустунган организацияның ажыл-чорудулгазының баштайгы эки түңнелдери ам безин көстүп келген: Төптүң саналдарын, сүмелерин ёзугаар республиканың бүдүрүлгелери чүгле 1984 чылда безин янзы-бүрү кылыгларның 440 ажыг чаа хевирлерин шиңгээдип, бүдүрүп эгелээн. Оларның иштинден бүдүрген кылыгларны 29 миллион рубль хемчээлге сайгарган.

ЧУРУКТАРДА: Республика төвүнүң эксперт чөвүлелиниң хуралында; Нане Шахгулидзе чаа столунда.

А. РУХАДЗЕНИҢ фотолары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ОРГАНИЗАКЧЫ, ЧОГААДЫКЧЫ АЖЫЛДАН ХАМААРЖЫР

Нииги билиг болгаш профессионал школаларының реформазында: «Идей-политиктиг кижизидилгеге бедик медерелдиг, коммунистиг бызыг бүзүрелдиг хамаатыны хевирлеп кижизидерин эң чугула сорулга деп санаар» деп бижээн.

Эрзин ортумак школазында башкылар коллективи уругларның мөзү-шынар кижизидилгезинче кол кичээнгейни угландырган. Школа дирекциязы-биле партия организациязы кижизидилге ажылынга хамаарышкан бүгү планнарны аразында харылзаалыг кылдыр кады ажылдап кылган. Школада башкылар коллективи болгаш комсомол, пионер организациялары өөреникчилер ортузунга чорудар кижизидилге ажылдарынга янзы-бүрү методтарны, сүмелерни ажыглап турарлар. Төрелдер ортузунга чорудар ажылдарны класстарның удуртукчу башкылары план ёзугаар чорудуп, школа биле ада-иениң аразында харылзаазын доктаамал чорудар дээш ажылдарны кылып турар.

Өөредилге чылының бирги чартыында класстар айы-биле болгаш нииги школага темалыг кежээлерни эрттиргилээн. Неделяның четверг санында класстарга политинформацияларны башкыларның удуртулгазы-биле өөреникчилер боттары эрттирип турар.

Комсомол ажылын экижидер талазы-биле 9 «а» класска «Комсомолчу салгалдар» деп ужуражылганы организастаан. Аңаа үш салгалдың комсомолчуларын чалаан. Келгеннер комсомолчу чылдарында сактыышкыннарын чугаалааннар. Ол чүгле солун болуру-биле эвес, а харын өөредиглиг, моон соңгаар өөредилге болгаш ажылга чоннуң мурнунга бараан болуру дээш чаа-чаа дилээшкиннерже сүме болган.

Боттарының класстарынга уруглар-биле кижизидилге ажылын янзы-бүрү хевирлерге эки чорудуп турар башкылар бар. Оларга А. И. Дирчин, А. М. Ала, С. И. Хайдып, М. К. Шулуу, Н. Д. Монгуш, М. К. Монгуш болгаш өскелер-даа хамааржыр. Оларның удурткан класстарының өөредилгезиниң шынары экижип, кошкак өөредилгелиг болгаш чуруму хирелиг өөреникчилер чоорту эттинип турар.

Мөзү-шынар кижизидилгезиниң талазы-биле четпестер школада бар. Чамдык класстарның удуртукчу башкылары уругларның, ылаңгыя элээди оолдарның хүн бүрүде амыдыралынче ханылап кирбейн, олар-биле башкының бодунуң хайгааралы-биле тускай ажылдарны кошкак чорудуп турар. Моон ужурунда өөреникчилер аразында таакпылаар, арагалаар фактылар бар. Моон бир чылдагааны өөреникчиге тааржыр даалгаларны шилип бербезинде, даалга берген-даа болза, күүселдениң контролюн чорутпайн турарында. Уруглар кино, концерт, шиилерни көрүп-даа турза, ооң кижизидилгелиг утка-шынарының талазы-биле сайгарылга чоруттунмайн турар ийикпе, сайгарылга болза-даа, ону эреңгей кылып турар. Ол ышкаш чамдык уруглар чечен чогаалдарны чедир үнелевес, библиотекаларга ында-хаая баргылаар.

Өөреникчилерниң мөзү-шынар кижизидилгезинге башкыларның хүн бүрүде ажылы кол черни ээлээр. Ындыг турбуже, чамдык башкылар школага болуп турар кежээлерге, чамдык чугула ажылдарга келбейн баргылаар. Ооң-биле чергелештир школада соңга, хаалгадан эгелээш эт-херекселдер камналгазы дыка багай, үрелген чүвелер ол-ла хевээр чыдарлар. Электри чырыын аңаа халас черлерге кыпсып каан турар таварылгалар бар.

Мөзү-шынар кижизидилгезиниң шынарын экижидип, боттуг хемчеглерни школага боттандырар ужурлуг. Социалистиг идеалдарга уругларны кижизидер. Совет күрүнениң Сүлдезинге, Тугунга, Гимнинге, күрүнениң символдарынга хүндүткелдиг болуруң, ону ыдыктыг кылдыр көөрүнге уругларны өөредип, чаңчыктырары хаяы политиктиг айтырыг. Мону эп-не чугулалап көөрүн ыяап-ла чедип алыр херек. Ол ышкаш бедик утка-шынарлыг лозуң, плакаттарны, стендилерни аңаа-ла каасталгага херегленбейн, ооң хоңу утказын тайылбырлап, ону өөредилгеге, амыдыралга боттандырар дээш демисежирин чедип алыр. Школаларда техниктиг херекселдерни, көргүзүглерни чогумчалыы-биле ажыглаарын үе негеп келген.

В. И. Лениниң ажыл-амыдыралын доктаамал өөренир, ленинчи ёзу-биле ажылдаар, чурттаар, өөренир деп чүл дээрзин өөреникчи бүрүзүнге ханызы-биле билиндирерни бүгү-ле кижизидилгениң аргалары-биле чедип алыр ужурлуг.

Тус-тус класстарда «берге» өөреникчилер-биле ажылды чүгле «байысаар», «кончуур» методтардан уштунуп, оларны башкылар, төрелдер боттары хүн бүрүнүң хайгааралынга ап, хөй-нииттиниң ажылынга киириштирип, спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге таарыштыр киирерин чедип алыр болза, «берге» өөреникчилер кайын турар деп. Маңаа өг-бүлениң, төрелдер комитеттериниң болгаш өске-даа хөй-нииттиниң кижизилгезин манап олурбайн, башкы кижи боду бирги организакчы болур ужурлуг.

Совет улустуң фашистиг Германияны ажып тиилээниниң 40 чыл оюнга холбаштыр Тиилелге хүнүнге уткуштур шериг-патриоттуг кижизидилгеге кол ажылдарны Эрзин ортумак школазында кылып турар. Маңаа башкыларның организакчы, чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы бирги черде турар ужурлуг.

А. ДАМДЫН.

Төрээн чериң өөрен

ЧЕДЕР ХӨЛ

Кызылдан ырак эвесте Чедер ховузу чаттылып чыдар. Ол ховунуң ортузу-биле Эрзин, Тес чедир шөйлүп чоруткан асфальтылыг оруктап халдып олурарга, көстүп келир Чедер хөлдү билбес, ооң сураан дыңнаваан кижи чок боор. Ол хөл эриинде турар Чедер курорттуң ат-сураа бистиң республикада нептереңгей. Чоннуң кадыын быжыглаар эм шынары-биле алдаржый берген хөл-ле болгай.

Чылдың-на чайгы сезон үезинде маңаа Тываның кайы-даа булуңнарындан кадыын быжыглаар, аарыг-човулаңдан адырлып алыр дээн кижилер эңдере кээп турар. Мээң төрелим болур тракторист кижи аңаа дыштангаш, чүс аарыындан сегидим, ачылыг-ла хөлдүр деп олурар чүве. Ол ышкаш, маңаа кээп, аарыг-аржыындан сегээн кижилер көвей-ле.

Чедер деп аттың кайын тывылганын тайылбырлап турар тоолчургу чугаа дыңнаан кижи мен. Ону номчукчуларга сонуургадып көрейн.

Шаанда бо хөлдүң чанынга чеди бай алышкы чурттап чораан дижир. Ол чеди бай алышкы чеди муң чылгылыг дээр, өске мал-маганы та чеже турган чүве. Кыштың соогунда-даа, чайның изиинде-даа бо хөл эриинден ыравайн чурттап чораан алышкылар-дыр. Оларның чурттап чораан черин шаанда улус «Чеди бай» дижир турган. Сөөлзүредир улус ол черни «Чеди баш» деп оскээр адай берген.

Чеди бай алышкының мал-маганынга тус черниң ыяр-белчиириниң оът-сигени, ижер суу тааржыр болгаш чедер болган.

— Бистиң үени-даа ап көрээл. Чедер хөлдү долгандыр чыдар ховуларда Кызыл районнуң эң тараалаң совхозу «Тиилелге» совхозтуң алдын-сарыг дүжүдү чалгып, мал-маганы одар кезип чоруур болдур ийин. Кончуг дүжүткүр байлак, шаандагы үеден амгы үеге чедир чонга бараан болуп келген чер-дир. Үстүнде бижиттинген чеди бай алышкы чеди муң чылгызын хөлден суггарарга хөлдүң суу четчир, сыгавас боорга «Чедер» деп адаан дижир. Амгы хүннерде база хамык байлаан кижилерге берип, «Чедер» деп адын сыкпайн келген чер-ле болгай.

Бойдус кижи-биле тудуш харылзаалыг. Кижи өскен, төрээн черинге ээ-харысалгалыг болур ужурлуг. Бир эвес камхайыра чок, шын эвес ажыглаар болза, Чедер хөл бисти сыгап, соглу берип болур. Амдыгаашта эгелеп, ачы-буянныг хөлүвүстү калагалаар талазы-биле хемчеглерни ап чорудары чугула деп бодаар мен.

С. СЕРЕН.

• СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ •

КАШПАГАЙЛАР

Самагалдай суурнуң артыы талазында чүңгулаар хавак кыры. Чылыг болгаш чиик кылдыр кеттинген улуг-биче кижилер мында чыылган. Ажылчыннар, тудугжулардан эгелээш, албан-хаакчылар-даа мында.

Бо дээрге самагалдайжыларның массалыг ГТО нормативтерин дужаап чоруп турары ол. Дыштаныр хүннерин арыг агаарга эрттирери оларга чаңчыл апарган.

Бо удаада 42 кижи массалыг ГТО дужаалдазынга идепкейлиг-биле киришкен.

Хаактарлыг эр, херээжен кижилер стартче үнерин белеткенипкен. Эр улус 5, а херээжен улус 3 километр дистанцияга мөңнаары-биле үнүпкен. Финишке кымнар мурнай кээрин мында көрүкчүлер четтикпейн манап турган.

Улуг назылыг херээжен улус аразындан районнуң улус шинчкекчизи Д. О. Оюн-Бартан мурнаан. Ол районда уран чүүлдүн доктаамал киржикчизи, эки пропагандист.

Ол ышкаш улуг назылыглардан эр улус аразындан Седен-оол Оюн (Самагалдай ортумак школазында күш-культура башкызы) тиилекчи болган. Ол хоочун спортчу.

Херээженнерден В. С. Дандар (Самагалдай эмнелгезинде улуг медсестра) база эки үени көргүскен. Ол база-ла бот-тыңгыр артист, хөй-нииттичи.

Ооң соондан дараалаштыр М. Монгуш (партия райкомунуң ажылдакчызы) келген, аныяктардан Э. Оюн база тиилекчилерниң бирээзи.

О. ЧИКМИТ.

БАШКЫЛАР МАРГЫЛДААЗЫ

Районнуң башкыларының аразында шыдыраа ойнаарынга мергежилдиг кижилер эвээш эвес. Ынчангаш шыдырак шыдыраачыны илередири-биле район башкыларының маргылдаазын эрттирген.

Ийи хүн үргүлчүлээн маргылдааның түңнелинде Мөрен ортумак школазының коллективи бирги черни ээлээн. Дараазында шаңналдыг черлерни Нарын ортумак школазының, районнуң улус өөредилге килдизи алган.

Хууда бирги черлерни Мөрен школазының төлээлери эр улустан хоочун шыдыраачы Монгуш Көрген-оол, херээженнерден Галина Ондар алган.

Маргылдааның тиилекчилеринге шаңналдарны тывыскан.

Д. ДАМБА-ХУУРАК.

Эрзин район.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ

19. ВТОРНИК

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.50 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Данте кудумчузунга өлүрүкчү үүлгедиг». Уран-чечен фильм. 10.45 — Концерт. 11.05 — «Батальоннар от ажыдарын негеп тур». Дөрт сериялыг уран-чечен телефильмниң 1-ги сериязы. 12.10—12.15 —Телемедээлер.

14.15 — Телемедээлер. 14.25 — «Сезен чылдарның коммунистери». 15.45 — Орус чугаа. 16.20 — Фильм-концерт. 16.40 — «Шыдыраа школазы». 17.10 — Концерт. 17.45 — Эртем болгаш амыдырал. 18.15 — Хөглүг нотажыгаштар. 18.30— Док. фильм. 18.45— Бөгүн делегейде. 19.00 — Мультфильм. 19.10 — Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетов телекөрүкчүлерниң чагааларын сайгарар. 19.40 — Концерт. 19.45 —«Батальоннар от ажыдарын негеп тур». Уран-чечен телефильмниң 2-ги сериязы. 21.00—«Үе». 21.45 — Чаа док. фильм. «Советтер чуртунга удур сүлчээ». 22.50—01.05 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Химик».

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКРАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. фильм. 8.35; 9.35 — Бойдус эртеми. 2-ги класс. 8.55 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 9.05; 12.35 — Француз дыл. 9.55 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 10.05 — Төөгү. Россияга 70—80 чылдарда ажылчыннар шимчээшкини. 10.35; 11.35 — Совет күрүнениң үндезиннери. 8-ки класс. 11.05 — Бистиң сад. 12.05— Бойдус дугайында дамчыдылганың почтазы. 13.05 — Э. Хемингуэй. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары. 13.55 — Совет чурулга уран чүүлү. 14.25 — Үш Кызыл Тук орденнериниң эдилекчизи, артиллерияның генерал-майору А. Ф. Сергеевтиң дайынчы оруунуң дугайында дамчыдылга. 15.10 — А. Блок. — «Төрээн чурт». Фильм-концерт. 15.55—16.00 — Телемедээлер.

18.00 —Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Уругларга фильм. 18.35 — Концерт. 19.05 —Киножурнал. 19.15 — «Азия төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — Делегей панорамазы. 21.00 —«Үе». 21.45 — «Аңаа-ла Саша дээр». Уран-чечен телефильм. 22.55—23.10 — Чаа док. фильм.

20. СРЕДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.50 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Аян-чорукчулар клуву». 10.05 — «Уругларга аңчыгаштар дугайында». 10.35 — «Батальоннар от ажыдарын негеп тур». Уран-чечен телефильмниң 2-ги сериязы. 11.45—11.50 — Телемедээлер.

14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Беш чыл — кижи бүрүзүнүң хереэ». 15.25 — Бүгүдеге стадион. 15.55 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур.• 16.25 — Школачыларга дамчыдылга. 17.10 — Россияга 1905—1907 чылдарда революцияның 80 чылынга уткуштур. Фильм-концерт. 17.40 — Мультфильм. 17.50 — Баскетбол. «Жальгирис» — (Каунас) — «Асвел» (Франция). 18.30— Улустуң аялгалары. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00— Док. фильм. 19.15 — Делегей болгаш аныяктар. 19.50, — «Батальоннар от ажыдарын негеп тур». Уран-чечен телефильмниң 3-кү сериязы. 21.00 — «Үе». 21.45 — Тиилелгениң 40 чылынга уткуштур дамчыдылга. 22.45—23.00 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 8.35; 9.35 —География. 7-ки класс. Уралдың бойдузу. 9.05; 12.40 — Немец дыл. 10.05 — «Коммунистиг партияның манифезиниң төөгүзүнге ужур-дузазы». 10.40; 11.40 — Музыка. 5-ки класс. 11.10 — Шыдыраа школазы. 12.10 — Нииги биология. 10-гу класс. 13.10 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 13.20 — «Билиг — күш». 14.05 — «Көдээниң шагы». 15.05 — «Архитектура болгаш театр». 15.50—15.55 — Телемедээлер.

18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Орус дылды өөренип тур бис». 18.35 — Телемедээлер. 18.45 — Совет Арменияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге уткуштур литература-музыкалыг дамчыдылга. 19.10 — Делегейде болуушкуннар дугайында допчулал. 19.30 — «Азия төвү».

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.20 — «Сары чичек». Док. телефильм. 20.30 — «Музыка киоскузу». 21.00 — «Үе». 21.45 — «Полустанок». Уран-чечен чаа телефильм. 22.30 — М. Шолохов — «Донуң чечен чугаалары». 23.00—23.50 — Мячиктиг хоккейге ССРЭ чемпионады. «Зоркий» — «Динамо» (Москва).

21. ЧЕТВЕРГ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.55 — Эртенги гимнастика. 9.10 — Мультфильмнер. 9.40 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 10.40 — «Батальоннар от ажыдарын негеп тур». Уран-чечен телефильмниң 3-кү сериязы. 11.50 — 11.55 — Телемедээлер.

14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Совет кижиге». Док. фильмнер. 15.35 — Концерт. 16.05 — Сергей Орловтуң шүлүктери. 16.35 — С. Рахманинов. Н. Паганиниңиң темазынга рапсодия. 17.00— Чаа мультфильм. 17.15 — «...Он алды болгаш оон-даа улуг назы». 18.00 — Миллионнарның ленинчи университеди. 18.30 — Док. фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.50 — «Батальоннар от ажыдарын негеп тур». Уран-чечен телефильмниң 4-кү сериязы. 21.00 — «Үе». 21.45— Концерт. 22.20 — Док. фильм. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00—00.35 — Баскетбол. ЦСКА — «Банко ди Рома» (Италия).

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. фильм. 8.35; 9.35 — Физика. 6-гы класс. 9.05; 13.10 — Испан дыл. 10.05 — «Мен — Совет Эвилелиниң хамаатызы мен». 10.35; 11.40 — Физика. 9-ку класс. 11.05 — «Өг-бүле болгаш школа». 12.10 — Нииги биология. 10-гу класс. 12.40 — ПТУ-да чүү чүвеге база канчаар өөредирил. 13.40 — «Оиза даалгалыг поезд». Тайылбыр бижимелдиг уран-чечен фильм. 15.05 — А. Толстой — «Орус характер». 15.30—15.35 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Телефильм. 18.35— «Аныяк гвардия». 19.05 — Киножурнал. 19.15 — «Азия төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — Музыкалыг дамчыдылга. 21.00 — «Үе». 21.45—23.10 — «Долг». Уран-чечен телефильм.

22. ПЯТНИЦА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.55—Эртенги гимнастика. 9.10 — «Долг». Уран-чечен телефильм. 10.30 — Концерт. 11.00 — «Батальоннар от ажыдарын негеп тур». Уран-чечен телефильмниң 4-кү сериязы. 12.05—12.10 — Телемедээлер.

14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Совет Арменияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге уткуштур дамчыдылга. 15.35 — «Москва чоогунуң көдээзиниң бөгүнгү болгаш даартагы хүннери». 16.05 — Улустуң аялгалары. 16.15 — Сээң ленинчи библиотекаң. В. И. Ленин — «Америк ажылчыннарга чагаа». 16.45 — Док. фильм. 17.45 — Телеочерк. 18.00 — Буратинонуң делегейи. 18.30 — Док. фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Киножурнал 19.10 — Концерт. 19.35 — «Дем каттыжылгазы». Тележурнал. 20.05 — Концерт. 21.00 — «Үе». 21.45 — П. Лумумба аттыг Улустарның найыралы университетиниң 25 чыл оюнга тураскааткан концерт. 23.20—23.35 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. фильм. 8.35; 9.35 — География. 8-ки класс. 9.05; 13.10 —Англи дыл. 10.05 — ПТУ сургуулдарынга. Нииги биология. 10.35; 11.40 — Төөгү. 7-ги класс. 11.05 — Н. Грибачёвтуң шүлүктери. 11.10 —Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.10 — М. Ю. Лермонтов. 8-ки класс. 12.40 — Физика. 10-гу класс. 13.40— Ф. Шопен. 14.10 — Эртем-тайылбырлыг фильм. — «Сула—тундра хеми». 14.25 — Муса Джалильдиң шүлүктери. 15.10 — 15.15 —Телемедээлер.

18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Читаның телестудиязының дамчыдылгазы. 19.10 — Телемедээлер. 19.20 — «Азия төвү». 19.50 —Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!».

КЫЗЫЛДАН

20.15 — Соңгулдалар хүнүнге тураскааткан литература-музыкалыг дамчыдылга.

МОСКВАДАН

21.00 — «Үе». 21.45—23.20— «Хүн бүгүдеге чырыыр». Уран-чечен фильм.

23. СУББОТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 9.05 — Эртенги гимнастика. 9.20 — Чаа док. телефильм. 9.50 — Концерт. «Фронтучу оруктар ырылары». 10.25 — Док. чаа телефильмнер. 11.00 — Улуг Тиилелгениң 40 чылынга. 12.15 — «Өг-бүле болгаш школа». 12.45 — Улус чогаадылгаларының дугайында телепрограммаларның VI делегей фестивалы: «Радуга». 13.20 — «Комбаттар». Уран-чечен телефильмниң 1-ги сериязы. 14.25 — Бөгүн делегейде. 14.40 — «Комбаттар». Уран-чечен телефильмниң 2-ги сериязы. 15.45 — «Билдиңгир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 16.50 — Концерт. 17.15 — Политиктиг тайылбырлакчы Г. В. Праниниң беседазы. 17.45 — Мультфильмнер. 18.15 —«9-ку студия». 19.15 — «Бөгүн —Совет Арменияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнү». 19.30 — Аныяктарга спортчу дамчыдылга. 21.00 — «Үе». 21.35 — Совет Арменияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге тураскааткан байырлалдыг кежээ. 23.00—23.10— Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Бир эвес дылык болуксаар болзуңза. 8.30 — Ленинградтың телестудиязының программазы. 10.00 — Карак чинеш дээр аразында, доктаа. 10.35 — «Эртенги почта». 11.05 —«Партком секретары». Уран-чечен телефильмниң 1-ги, 2-ги сериялары. 13.20 — «Шире круг». 15.05 — «Аян-чорукчулар клуву». 16.05 —Улуг Тиилелгениң 40 чылынга. «Ада-чурттуң Улуг дайыны». Киноэпопея. 3-кү фильм—«Ленинградтың бүзээлеткени». 4-кү фильм — «Партизаннар дайынының тылында». 17.45 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — СКА. 19.15— Сугга эштириинге ССРЭ чемпионады. 19.45 — Делегейде болуушкуннар допчулалы. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 21.00 — «Үе». 21.35 — Док. телефильм. 21.45 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Торпедо»—ЦСКА.

24. ВОСКРЕСЕНЬЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.35— Эртенги гимнастика. 8.50— ССРЭ улустарының ырылары болгаш танцылары. 9.20—Док. телефильм. 9.40 — «Спортлотонуң» 8-ки тиражы. 9.50 — «Будильник». 10.20— «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!». 11.20 — «Кадыкшыл». 12.05 —«Эртенги почта». 12.35 — Конькилиг чарыш спортунга делегей чемпионады. Спринт. 13.05 —«Көдээниң шагы». 14.05 —«Музыка киоскузу». 14.35 —«Ногаан ортулуктуң чажыды». Уругларга чаа уран-чечен телефильм. 15.45 — Совет шүлүкчүлерниң шүлүктеринден тургускан «Бүгү дайынның дургузунда» деп музыкалыг композиция. 16.25— Мультфильмнер. 17.00 — Бөгүн — соңгулдалар хүнү. 17.15 — Цирк арназында. 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.35— «Пролетариат диктатуразынга бриллиантылар». Уран-чечен фильмниң 1-ги, 2-ги сериялары. 21.00 — «Үе». 21.45 —Концерт. 22.25 — Футбол дугайында допчулал. 22.55 —23.05 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Чурук салында —хүн. 8.30 — Ритмиг гимнастика. 9.00 — Фехтованиеге чурттар аразының маргылдаазы. 9.25— Орус чугаа. 9.55 — «Нургисаның ырызы». 10.45 — Док. фильмнер. 11.15 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 12.15 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. 12.45— Улуг Тиилелгениң 40 чылынга. Концерт. 14.00— Мультфильмнер. 14.20 — Владимир областың көдээ ажыл-ишчилери-биле ужуражылга. 16.15 —Делегей болгаш аныяктар. 16.50 — «Дедир орук чок». Үш сериялыг уран-чечен телефильмниң 3-кү сериязы. 18.00 —Шылгаралыг совет композиторлар— Ленинчи шаңналдың лауреаттары. Д. Д. Шостакович.

КЫЗЫЛДАН

18.40 — Телемедээлер. РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге болгаш улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдаларга тураскааткан тускай үндүрүлге.

МОСКВАДАН

19.10 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 19.25 — Улус чогаадылгаларының дугайында телепрограммаларның VI делегей фестивалы. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — Найыралчы армияларның спартакиадазы. Хаак спорту. 21.00 — «Үе». 21.45—23.00 — «Мээң кудумчум». Уран-чечен телефильм.

Редактор **В. С. ШАРАВИН.**

АГААР

Республикага шокар булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр. Дүне агаарның температуразы 36—41 градус, чамдык черлерге 27—32 градус соок. Хүндүс 22—27, чамдык черлерге 13—18 градус соок.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Дүне агаарның температуразы 38—40 градус, хүндүс 22—24 градус соок.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Когда сдают тормоза» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.20, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Рыцари черного озера» 9.20, 10.50, «Улица младшего сына» 12.00, «И прекрасный миг победы» 12.20, 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Легенда о любви» 14.30, 17.10, 19.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Вам и не снилось» 15.00, 18.40, «Печальная повесть любви» 16.50, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Тени исчезают в полдень» 17.00, 19.40 шактарда.

Хабаровск филармониязының «Нежность» ыры-хөгжүмнүг ансамблиниң залдан келири-биле февраль 23, 24-те республиканың хөгжүм-шии театрынга болур шиилерин март айже шилчиткен.

ШЫН Редакцияның адрези:

667000 Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3 Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарының 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партийжи амыдырал болгаш үстүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13 чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60 культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларының 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45 солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 3049.

Тыва АССР-ның Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС—00040